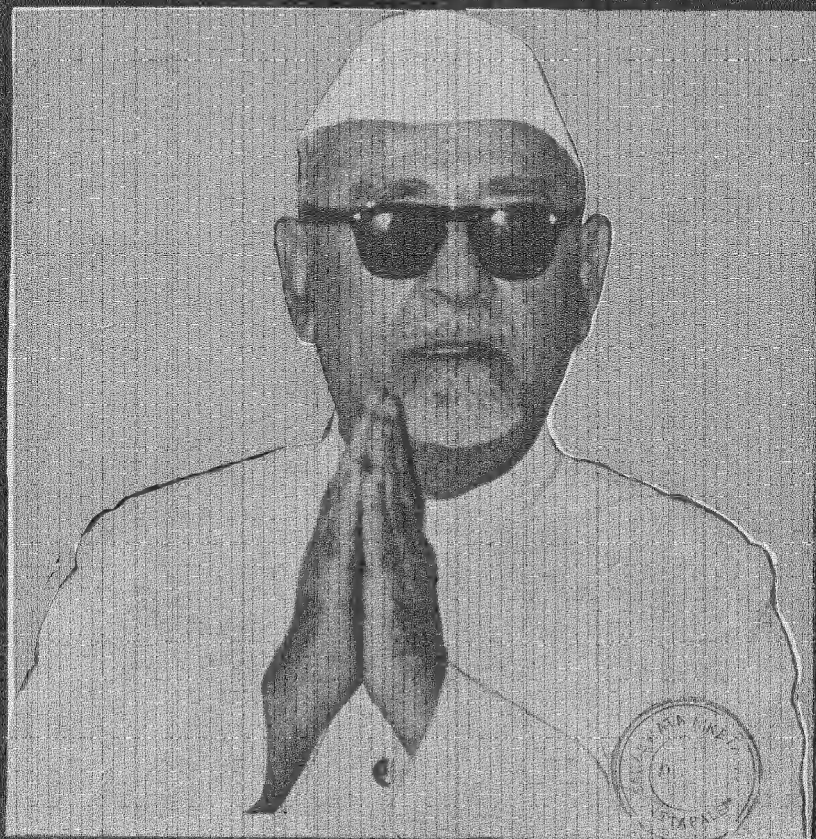
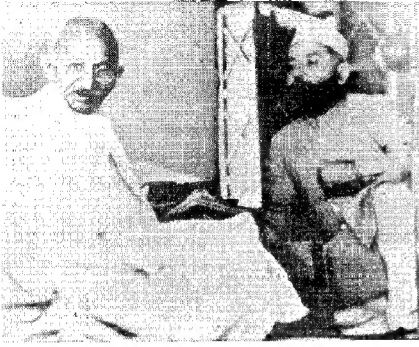

శంధ్యారాధన

మే, 1989

50 పైసలు

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి సంతాపం తెలియచేస్తూ లోక్ సభలో ఉత్తర ప్రదేశ్ నుండి ఎన్నికైన ఇండిపెండెంట్ సభ్యులు శ్రీ అనంద నారాయణమల్లా ఒకచక్కని ఉద్ఘాటికను అలాపించారు. ఆ గీతిక ఇది.

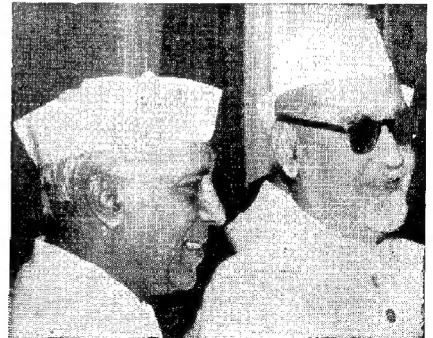

విషాదగీతిక

అగ్రశ్రేణినుండి నిష్క్రమించింది ఒక్కరే
ఐనా ఈ సభకు ఎంతవెలితి వచ్చింది
మృత్యుహస్తం ఒక్కజ్యోతిసే ఆర్పివేసింది
ఐనా జాతి భవిష్యత్తుపై ఎంతటి అంధకారం వ్యాపించింది

సువాసనలు వెదజల్లే ఒక పూలమొగ్గ
ముళ్ళను వదలివేసి వెళ్ళిపోయింది
మొగ్గతోపాటు సువాసనను కూడా సమాధిచేశారు
అదే ఈ సదస్సుకు మిగిలబోయిన మహమ్మ.

ఆంధ్రప్రదేశ్

సంపుటి : 13 మే 1969 సంచిక : 7
వై.కా.బం - జే.వై.బం 1891 చా. 4

ప్రధాన సంపాదకులు : బి.కె. రావు, ఐ.ఎ.ఎస్.
సంపాదకులు : ఎన్.వి. గోపాలకృష్ణ

డాక్టర్ హుస్సేన్ స్మృతి సంచిక

ఈసంచికలో...

జీవిత విశేషాలు
సంతాప సందేశాలు
రచనలనుండి భాగాలు
ప్రతికల నివాళులు

మూడవ అడ్డు : జామియా మిలియా

నాలుగవ అడ్డు : హైదరాబాద్ లో డా. డాక్టర్ హుస్సేన్
జన్మించిన గృహం.

పాఠాలు : ఎస్. నందగోపాల్ నాయుడు

“భారతదేశమంతా నా యిల్లు.
భారత ప్రజలే నా కుటుంబం.
ఈ నా యింటిని శక్తివంతమూ,
సౌందర్యవంతమూ చేయడానికి
నేను సర్వదా కృషి చేస్తాను.
న్యాయ, సౌభాగ్యవంతమూ,
ఆనందదాయకమూ అయిన
జీవితాన్ని నిర్మించుకుంటున్న
ఒక మహాజాతి ప్రజలు నివసించ
డానికి యోగ్యమైన దానిగా
నా యింటికి రూపు రేఖలు
దిద్దడమే నా ప్రయత్న లక్ష్యం.”

—డాక్టర్ డాక్టర్ హుస్సేన్

జాకిర్ హుస్సేన్ చిన్నపుట చిత్రం

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ జీవిత విశేషాలు

భారత దేశ భవిష్యత్తును తీర్చిదిద్దిన జగద్విఖ్యాత రాజకీయ నేతలు, విద్యానేతలు అరిక్ నీలిక్ విడులు ప్రజాజీవా రచనాచతురులు, సాంఘిక వికాస విజ్ఞానమూర్తులైన మహానీయులెందరో మహాత్మాగాంధీ శతంబ్దో అవతరించారు. అయితే పెక్కు రంగాలలో ఏకకాలంలో అనితరమైన ప్రజా ప్రార్థనములు సంపాదించి అనుపమమైన గణ్యతను సాధించగలగటం సర్వసాధారణంగా ఎల్లరకు సాధ్యమయ్యే పనికాదు. కాని, డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ యిందుకు కేవలం అపవాదు ఆయన కళ్ళకు పడునదేదీ ఉంది. ఏ రంగంలో ఏ అంశాన్ని ఆయన ప్రస్తావించినా అదంతా బంగారమే.

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆంధ్ర రాజధాని హైదరాబాద్ లో 1897 ఫిబ్రవరి 8వ తేదీన మధ్యతరగతి వర్గానో కుటుంబంలో జన్మించారు. తండ్రి న్యాయవాది. జాకిర్ హుస్సేన్ కు ఎనిమిదేండు నిండి నిండకముందే కుటుంబం ఉత్తరప్రదేశ్ లోని ఎటావాకు తరలి వెళ్ళింది. ఆయన ప్రార్థనాత్మక విద్యాభ్యాసం అక్కడనే పూరియ్యింది. ఆలీపుర్, ఔరంగ్ విశ్వవిద్యాలయాలలో ఉన్నతవిద్య నభ్యసించారు. ఔరంగ్ విశ్వవిద్యాలయం నుండి డాక్టరేటు పట్టాను పొందారు.

మౌలానా అజాద్ ఒరవడి

మత ప్రమేయంలేని లౌకిక రాజ్యాంగ విధానమందు భారత దేశానికి గల విశేష శ్రద్ధాభక్తి గౌరవాదరాలు జగద్విఖ్యాతములు. భారత స్వాతంత్ర్య సమరంలో పెక్కుమంది జాతీయ మునుము యోధులు అగ్రశ్రేణిలో నిలబడి బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యంతో పోరాడారు. చిన్నప్పటినుండి ఆయన రాజకీయభావాలు ఆదర్శములు అన్నికూడ యీ 'పెక్కులరిజం' వెలుగునుండియే దీపిని స్ఫూరిస్తే సంతరించుకుని ఎట్టి పెదగాయలకు జెక్కుచెదరని పద్ధతిలో లోతుగా పాడుకొన్నవి. ప్రధానంగా దేశభక్తిపరాయణత, ప్రజాసేవ, కృషిమతికొనబడమనే జీవితాన్ని గడవటం వంటి విషయాలలో శ్రీ హుస్సేన్ జగద్విఖ్యాత దేశభక్తుడు శ్రీ మౌలానా అజాద్ ఒరవడిగా పెట్టుకుని తన జీవితాన్ని తీర్చిదిద్దుకున్నారు.

మౌలిక విద్య

మహాత్మాగాంధీ భారతదేశ వాతావరణానికి అనుగుణమైన మౌలిక విద్యావిధానాన్ని చిరకాలంగా భావించి మననంచేసి దానికి 1930 దరిమిలా ఒక నిర్దిష్టమైన నామరూపములను ప్రస్తావించి విశేషంగా ప్రచారం చేశాడు. శతపునందు బీజురావంతో ఉన్న సర్వతోముఖమైన సమస్త వ్యక్తిత్వాన్ని కిర్యాభిముఖంగా అభివ్యక్తికరింపడమే మహాత్మాగాంధీ ప్రతిపాదించిన నూతన విద్యా విధాన పరమార్థం. ఈ సందర్భంగా 1937లో నెలకొల్పబడిన మౌలిక జాతీయ విద్యాసంఘానికి శ్రీ జాకిర్ హుస్సేన్ అధ్యక్షుడుగా పరిపాలించాడు. 1938 నుండి ఒక దశాబ్దం పాటు శ్రీ జాకిర్ హుస్సేన్ యీ రంగంలో అమోఘమైన కృషిచేసి గాంధీజీ మన్ననలను పొందారు. సేవాగ్రంథాలను హిందుస్తానీ తాలిమి సంఘానికి యాయనే అధినేత.

అగ్రగ్రేణి ప్రముఖ విద్యావేత్తలలో ఒకరైన శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ విద్యారంగంలో చిరకాలం, పరమపవన్మహితమైన సంబంధాలు గలిగియున్నారు. నేటి, రాజ్ పుత్రుల భవిష్యత్తును మునుముందుగా భావించి, తదనుగుణమైన చదువు సంబలను గరపి, శిక్షణ నివ్వడమే విద్య అని ఆయన ఒకమారు నిర్వచించారు. ప్రాంతీయ భాషలద్వారా విద్యాభ్యాసం జరగవలెనని వాదించిన వారిలో డాక్టర్ హుస్సేన్ అగ్రగ్రీతం సంపాదించుకున్నారు.

జమియా మిలియా ఉస్మాన్యా

న్యూఢిల్లీలోని జమియా మిలియా శ్రీ హుస్సేన్ 22వేల ఉపాధ్యక్షులుగా పనిచేశారు. ఈ కాలంలో ఆయన ఉర్దూభాష అభివృద్ధికి అపారంగా దోహదం చేయడం మార్కమే కాక, ఉర్దూ సారస్వతంలో అనర్థ గృంథ రత్నరాని వెలుగులోకి తెచ్చి యెల్లరికి రరతలామలరం చేశారు. 1948 నుండి 8 ఏళ్ళ పాటు శ్రీ హుస్సేన్ అలీగర్ విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులుగా పనిచేశారు. ఈయన హయాంలో విశ్వవిద్యాలయంలో దేశకాలానుగుణమైన సంస్కరణలెన్నో పరివేశపెట్టబడి అమలుచేయబడినవి.

విద్యారంగంలో కీలక సానాన్ని ఆక్రమించిన కేంద్ర నెతందరి విద్యార్థుల, విశ్వవిద్యాలయ గాంధీ కమిషన్ లో కూడా డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ పెక్కిళ్ళు సభ్యులుగా పనిచేశారు. డాక్టర్ రాధాకృష్ణన్ అధ్యక్షతక్కింద ఏర్పాసిన విశ్వవిద్యాలయ విద్యాసంసన సభ్యుడుగా శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ విద్యారంగానికి ఎనలేని సేవ చేశారు. ఈ సందర్భంగా వారు తయారుచేసి రూపొందించిన మహాత్మరబ్రహ్మతర్ నివేదికమొత్తం విద్యారంగమునకె తిన జయపతాక. పెన్స్ కమిషన్ సభ్యులుగా చిన్న పత్రికల అభివృద్ధికి యాయన

చేసిన అపారమైన సేవార్యులను పత్రికా పరిచయం, చిరకాలం కృతజ్ఞతతో స్మరించుకొనగలదు.

ఉపరాష్ట్రపతి పదవి

స్వతంత్ర భారతం తన ప్రేమపురుగులో ఒకరైన డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ను పెక్కు విధాల నమ్మించింది. శ్రీ హుస్సేన్ 1967 నుండి 5 ఏళ్ళపాటు బీహారు గవర్నరుగా పని చేశారు. 1962 మే నెలలో ఉపరాష్ట్రపతి పీఠాన్ని అలంకరించారు. రాజ్య సభ చైర్మన్ గా శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ తన నిష్పాక్షిక ప్రవర్తన ద్వారా సభలోని అన్ని వర్గాలవారి ప్రశంసలను, మన్ననలను పొందడమేకాక సభా గౌరవవ్యూహ ప్రతిష్ఠలకు వతాకమెత్తారు. ప్రతిపక్ష నాయకులు సైతం యాయన లర్హవానరి. నిష్పాక్షికతకూ జోహారు అర్పించారు.

భారత రత్న

1954 లో శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ కు 'పద్మభూషణ' బిరుదు యివ్వబడింది. ఆ తరువాత 9 ఏళ్ళకు అనగా 1963లో 'భారత రత్న' బిరుదు యివ్వబడింది. దేశంలోని పెక్కు విశ్వవిద్యాలయాలు ప్రత్యేక స్నాతకోత్సవాల సేర్పాటుచేసి శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ కు డాక్టరేట్ గౌరవ పట్టానిచ్చి సత్కరించినవి. 1958 నుండి 58 వరకు ప్రపంచ విద్యా వైజ్ఞానికసంసన కార్యనిర్వాహకవర సభ్యుడుగా పనిచేసిన శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ ప్రముఖ విదేశీయుల మన్ననలను మారగొన్నారు. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే అనర్థ భారత సంప్రదాయాలకు సహిషుక అరవం, పెక్కులరిజంతు స్వరీయ డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మహోజ్వల ప్రశీతక.

పుష్పలవై ఆనక్తి

పుష్పలవ్వా, స్ఫటికలవ్వా, రకరకాల రాళ్ళన్నా కోమల హృదయులైన డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ కు అమితమైన మక్కువ. డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ వ్యక్తిగత పర్యవేక్షణలో రాష్ట్రపతి భవన్ లోని మొమర్ గార్డెన్సు రకరకాల పుష్పలతో పెరి విరిసింది. జోగెన్ బిర్లాలు, అర్పిద్ధ రన్నాస్, రొజాలు వంటి అనేక మేలిజాతి పుష్పలను మొమర్ గార్డెన్సులో ఆయన అభివృద్ధి చేశారు. డాడా అరుడుగా కానవచ్చే "షోగర్" "ఫాగ్గెంట్ క్లప్ డ్" వంటి పుష్పజాతులతో మొమర్ గార్డెన్స్ రమ్యంగా కానవస్తాయి. వాటిలో 72 రకాల పుష్పజాతులను

అలీరియా, మెక్సికోవంటి సుదూర ప్రాంతాలనుంచి ఆయన తెప్పించారు.

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ కు పుష్పలతోపాటు రకరకాల రాళ్ళు సేరించడం మంచి అమితమైన ఆనక్తి. అందువల్లనే 1967 మే నెలలో రాష్ట్రపతి భవన్ కు ఆయన వివాసం మార్చినప్పుడు తనవెంట సుమారు 1500 స్ఫటికాలు, రకరకాల రాళ్ళు, కొన్నివర్ణ చిత్రాలను తెచ్చుకొన్నారు.

స్ఫటికలవై రాష్ట్రపతికున్న ఆనక్తి ని సోనియట్ ప్రభుత్వం గమనించి సోవియట్ యూనియన్ లో డాక్టర్ హుస్సేన్ వర్యు డించినప్పుడు ఆయనకు బహుఅర్హుడైన రాళ్ళను, స్ఫటికాలను బహూకరించడం జరిగింది.

జాకిర్ హుస్సేన్ జీవితం నుండి కొన్ని ఘట్టాలు

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ఇంగ్లాండునుంచి తిరిగిరాగానే ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంవారు నెలకు రూ. 600ల వేతనంతో ఉద్యోగం ఇవ్వజూపారు. కావిఆయనదానికి అంకితంవర రూ. 300ల నెలసరి వేతనంతో జమియా మిలియాలో ఉద్యోగానికి అంకితంవారు. జమియా మిలియా ఆకిరమైన చిక్కులలో ఉన్నప్పుడు ఆయన తన జీతాన్ని 75 రూపాయల నెలసరి జీతానికి తగ్గించుకున్నారు. తన సేవలను జమియా మిలియా విశ్వవిద్యాలయానికే అంకితం చేశారు.

* * * *

1946 కేంద్రంలో ఏర్పాటైన కాంగ్రెసు-ముస్లిం లీగ్ మంత్రి మండలిలో డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ను విద్యాశాఖమంత్రిగా ఆహ్వానించారు. గాంధీజీ, జిన్నా, నెహ్రూ, లియాఖత్ అలీ ఖాన్లు సయ్యుక్తంగా ఈ సూచనను చేసినప్పటికీ కాంగ్రెసు-ముస్లిం లీగ్లు పరస్పరం భిన్నమైనవిగనుక యిటీ పరిస్థితుల్లో విద్యాభివృద్ధితై కృషిచేయడానికి అవకాశం లేకపోవడమైనది డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ఆ పదవిని వగైరవంగా తిరస్కరించారు.

* * * *

1945లో డా. జాకిర్ హుస్సేన్ జమియామిలియాకు దగ్గరగా కరోల్ బాగ్ ప్రాంతంలో ఒక భిన్న యింటిలో వుంటుండేవారు. అప్పట్లో ఆయన కంటి జబ్బుతో బాధపడుతుండేవారు. ఒకసారి గాంధీజీ, తానువచ్చి హుస్సేన్ ను చూడడయచున్నట్లు వ రమానం పంపించారు. కాని హుస్సేన్ తన బాధ గాంధీజీకిపూడ నంతా పాన్ని కలిగిస్తుందనీ, అందువల్ల గాంధీజీని రావద్దనీ తిరిగి కమరు పంపించారు. గాంధీజీ వెళ్ళడం మానుకున్నారు.

* * * *

1947లో పంజాబులో మత రక్తోలాలు చెలరేగినపుడు డా. జాకిర్ హుస్సేన్ అక్కడ చిక్కుకుపోయాడు. ఆయన నిజానికి కాశ్మీరుకు వెళ్ళవలసివుందిగాని అల్లర్లు మూలంగా యాదియానా చేరుకున్నారు. రైల్వే స్టేషను దగ్గర పోలీసు ఇన్ స్పెక్టర్ శ్రీ హర్బన్నలాల్ ఆయనను గుర్తించి అదదనుంచి తప్పించారు.

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ అవిషయాన్ని గుర్తుచేసుకుంటూ అనాటితోనే తన బ్రతుకు తిలకింపోయిందనీ, ఇప్పుడు తన బ్రతుకుకున్నది ఇతరులు ప్రసాదించిన జీవితమని అంటుండేవారు.

* * * *

ప్రసంగాలు చేయడం డా. జాకిర్ హుస్సేన్ కు అంతయిష్టం కాదు. 1962లో బుద్ధ జయంతి సార్కులో వనమహోత్సవాలుకు ఆయన ప్రారంభోత్సవం చేయవలసివచ్చింది. తనను ప్రసంగించమని అడగకుంటే యీ ఉత్సవాలుకు ప్రారంభోత్సవం చేయగలనని ఆయన అన్నారు. అయితే ఉత్సవ కార్యక్రమంలో, అవివృద్ధి కమిషన్ అయనను కొన్ని మాటలు చూడవలసిందిగా కోరారు. వెంటనే ఆయన లేచి "చెట్టు ఉపయోగమేమిటంటే అది అందరికీ చల్లని నీడను యిస్తుంది. అధికేగాని కబుర్లు చెప్పవద్దు" అన్నారు.

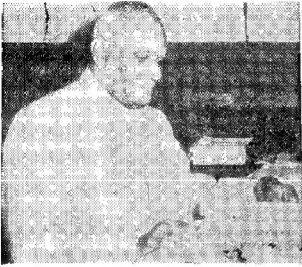
* * * *

1942లో ఒకకాంగ్రెసు కార్యకర్త డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ను చూడడానికి వెళ్ళాడు. అప్పుడు ఆయన ఓ మంచంమీద కూర్చుని రాసుకుంటున్నారు. మరో మంచంమీద ఓ మేక కనిపించింది ఆ కార్యకర్తకు. అయన ఊహ్యుకతమచూసి డా॥ జాకిర్ హుస్సేన్ యిలా అన్నారు. "మావాళ్ళంతా ఎక్కడకో వెళ్ళారు. నా కాలజేపానికి యీ మేకమాత్రం ఇంటి దగ్గరేవుండిపోయింది" అని.

* * * *

డా॥ జాకిర్ హుస్సేన్ ప్రతిభ ఎలా బహుముఖమైనదో అదే విధంగా ఆయన పర్యవేక్షణలో రాష్ట్రపరిభవనలోని మొఘల్ ఉద్యానవనం కూడాబహుముఖాలుగా సుందర సుమాలతో గులాబీస్తుండేది. రకరకాల భోగన్ విలాలు, పెట తామరలు, గులాబీలు యింకా ఎన్నెన్నో నిండుగా పూసి ఉద్యానవనాన్ని శోభిల్లేపేటి. దేశేశాలించి తెప్పించినరకరకాల గులాబీలు వుండేవి. పోగర్ల, ప్రాగ్మంట్ కౌడ్, సీమెర్ల, ఐరిష్ వండర్. ఆఫ్రికన్ స్పార్ యిలాగ రకరకాల గులాబీలను ఆయన నాటించారు. కొన్ని ఎక్కడెక్కడ నింజో-అలిరియ, మెక్స్ కోలాంటి నుండి ప్రాంతాల నుంచి కూడా తెప్పించిన వున్నాయి.

‘విశ్వప్రేమకు’ సాధాత్మత్వానికి ప్రతీక’

—వి. వి. గిరి

రాష్ట్రపతి డా. జాకీర్ హుస్సేనును కోల్పోయిన ‘ఈ విపత్సమయంలో’ సమైక్యంగా ఉండి; మతాతీత విధానం, జాతీయతా ఆచరాలకు మనలను మనం పునరంకితం చేసుకొనడమే ఆయనకు సమర్పించగలిగిన సముచితమైన శ్రద్ధాంజలి ” అని తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి శ్రీ వి. వి. గిరి ఆకాశవాణిద్వారా దేశ ప్రజలను ఉద్వేషించారు.

డాక్టర్ హుస్సేన్ “సర్వస్వాధికారమైన మానసియతకు, విశ్వప్రేమకు, సాధాత్మత్వానికి రూపాంతరమే”ని శ్రీ గిరి అన్నారు. ఆయన ఒక గొప్ప పండితుడు, మర్యాదస్తుడు అని కూడా శ్రీగిరి అభివర్ణించారు.

శ్రీ గిరి తమ ప్రసంగంలో ఇంకా ఇలా అన్నారు : “గౌరవనీయుడైన మన రాష్ట్రపతిజీ డా. జాకీర్ హుస్సేన్ అకాల మరణానికి రోనయ్యారన్న దుర్భాస్త భోపాల్ లో ఉన్న నాకు పిడుగుపాటులా అందింది. అప్పుడు నేను ఆ రాష్ట్రం గాంధీశతబ్దం యితి ఉత్సవసంఘ సమావేశంలో పాల్గొంటున్నాను. అంత ప్రేమపాత్రుడయిన వ్యక్తికి కోల్పోయినందుకు నాకు కలిగిన దుఃఖాన్ని మాటలలో చెప్పలేను. ఆయనను నేను ఎల్లప్పుడూ నా సోదరుడుగా భావించి, సలహా సహకారాలను కోరేవాణ్ణి. పరివర్తనమైన వివేకం, సానుభూతి, అవగాహనతో కూడిన ఆయన సలహా నాకు పుష్కలంగా లభించేది. అయితే దేశానికి కలిగిన రోటును తలచుకుంటే, ఒక మిత్రుణ్ణి కోల్పోయినందుకు నాకు వ్యక్తిగతంగా కలిగిన నష్టం అప్రమాదమైనది అయిపోతున్నది.

“స్వార్థ త్యాగం, దేశభక్తి ప్రసూరితమైన భావంతో విరాజిల్లిన జాకీర్ సాహెబ్ సర్వస్వాధికారమైన మానసియతకు, విశ్వప్రేమకు, సాధాత్మత్వానికి ప్రతీక. ఆయన ఒక గొప్ప పండితుడు, మర్యాదస్తుడు. మన సంస్కృతి సంప్రదాయాలలోని ఉత్తమ విలువను, ప్రమాణాలను తమ ధ్యేయంగా పెట్టుకొన్నారు. ముస్లిం సంవత్సరాల క్రితం నేను అభివర్ణించిన ప్రణాళికా సంఘం అధ్యక్షుడుగా ఉన్నప్పుడు ఈ మహా పండితునితో నాకు మొదటిసారిగా పరిచయం కలిగింది. అప్పుడు జాకీర్ సాహెబ్, జాతీయత మహాత్మాగాంధీ రూపొందించిన ప్రాతిపదిక విద్యావిధానం ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహిస్తున్నారు. అది నుంచి ఆయన గాంధీర్యం, విరాధంబరత, హృదయత, పరివర్తనమైన రాజకీయవిజ్ఞత నన్ను ముగ్ధుణ్ణి చేశాయి. అప్పటినుంచి మా స్నేహం వృద్ధి చెందింది. 1957 అనంతరం మేము, ఇరుగుపొరుగున ఉన్న బీహార్ ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రాలకు గవర్నరుగాను, తరువాత రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతిగాను ఉన్నప్పుడు మా అనుబంధం మరింత బలపడింది. జాకీర్ హుస్సేన్ కు శత్రువులు లేరనీ, ఆయన నిజమైన అజాత శత్రువనీ, అందరి యందు ఆయనకు ప్రేమ ఉండేవే గానీ, ఎవరియందు ద్వేషం ఉండేది కాదనీ నేను విస్వంకోచంగా చెప్పగలను.

“మనదేశంలో విద్యావిషయకమైన పునరుజ్జీవనానికి విప్లవాత్మకమైన వదలి ప్రవేశపెట్టడంలో మానసియతతో కూడిన ఈ అధ్యాపకుడు చేసిన అమూల్యమైన సేవను మనము విస్మరించగలమా ? గాంధీజీ నిర్దేశించిన మానవసేవ అనే మహాతర ఆదర్శాన్ని ఆయన తు. త. తప్పకుండా అనుసరించారు. విశాల దృక్పథం, జాతీయతా భావంకలయారు. దేశ ప్రగతికోసం ఆయన తమ జీవితాన్ని అంకితం చేసుకున్నారు. మనదేశంలో సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనానికి, లలితకళారంగానికి ఆయన ఎంతో సేవచేశారు. ప్రభుత్వానికి, ప్రజలకు కూడా పెట్టబోయినా నిలిచి, అభిరుచి, అబ్బులు, హిందువులు, ముస్లింలు, క్రైస్తవులు, సిక్కులు, పార్శీలు, దసవంతులు, పేదలు అనే వివక్షత లేకుండా అందరికీ ప్రీతి పాత్రులయ్యారు. జాకీర్ సాహెబ్ చేసిన బహుముఖ సేవ మనకు ఎల్లప్పుడూ ఉత్తేజం, బలం సమకూరుస్తుంది. ఈ విపత్సమయంలో సమైక్యంగా ఉండి, మతాతీత విధానం, జాతీయత అనే ఉదాత్తాచారాలపాదనకు మనలనుమనం తిరిగి అంకితంచేసుకోవడమే వనిత్రమైన ఆయన స్ఫూర్తికి మనం సమర్పించగల సముచితమైన శ్రద్ధాంజలి.”

ఆంధ్ర ప్రదేశ్

అస్పృశ్యత అనేదిలేదు

అస్పృశ్యతను పూరిగా వివరించాలి. అస్పృశ్యత వ్యాయ విరుద్ధమని మన శాస్త్రజ్ఞులలో ప్రచలించిన మాట వాస్తవమే. కాని దీని తాలూకు భావము మన మనస్సులలోనుంచి, మనస్థితిలో ఉంచుకొనితే తొలగిండుకోవలసిన దాద్యత ఇప్పటికీ మిగిలి ఉన్నది.

యువకులలో అలవాడి

మన యువకులలో నిస్సహృద్య అకాంతి, అందోళనలు వ్యక్తం అవుతున్నాయి. కొన్నివారు ఈ విధమైన అకాంతి, నిస్సహృద్య వారి క్రమశిక్షణారాహిత్యంతోనూ, హింసాత్మక చర్యల తోనూ స్పష్టం అవుతున్నది. "దేశం తాలూకు అకంపి చేసి యువకులపైనే ఉన్నాయి. దేశ భవిష్యత్తు ఉజ్వలంగా, భద్రంగా ఉండాలంటే యువకుల శక్తియుక్తులన్నీ పెంపొందించవలసి. నిర్మాణాత్మక పద్ధతులలో అవి ఉపయుక్తం అయ్యాలి చేయాలి.

ఫిన్లెండ్ లో ఏకత్వం

ఫిన్లెండ్ లో ప్రతి దేశంకూడా మన వ్యక్తిత్వాన్ని ప్రతిబింబిస్తూ ఉంటుంది. ఈ దేశాలలో హిందువులు, మహమ్మదీయులు, సిక్కులు, క్రైస్తవులు, ఇంకా ఇతర మతాలకు చెందినవారంతా కలిసిమెలిసి ఉంటారు. వీరందరినీ ఒకే ఆశయం, ఒకే ఆశయం

జాకిర్ హుస్సేన్

ప్రవచనాలు

కోసం వీరంతా కలిసికట్టుగపనిచేస్తున్నారు. మాతృదేశసంరక్షణకై ఏ విధమైన త్యాగాలు చేయడానికైనా వీరుసంసిద్ధంగా ఉన్నారు. వారు వివిధ భాషలు మాట్లాడుతూ ఉంటారు. అలా వారు వివిధ భాషలకూ ఆవార వ్యవహారంకూ చెందిన వారే అయినా వారందరి తోనూ ఒక అంశం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. అది భారతీయత. భారతదేశ సమైక్యత తాలూకు ప్రధానమైన లక్షణం వారిలో వ్యక్తం అవుతున్నట్లుంది.

రాష్ట్రపతిగా శ్రీ వి. వి. గిరి పదవీస్వీకారం

భారత రాజ్యాంగంలోని 65(1) అంశం ప్రకారం ఉపరాష్ట్ర పతి శ్రీ వి. వి. గిరి భారత రాష్ట్రపతిగా నియమింపబడ్డారు. రాష్ట్ర పతి భవనంలో జరిగిన ఒక కార్యక్రమంలో భారత ప్రధాన న్యాయ మూర్తి శ్రీ హిదయతుల్లా, శ్రీ వి. వి. గిరిచేత పదవీ ప్రమాణ స్వీకారం చేయించారు. ఈ కార్యక్రమానికి మంత్రిమండలి సభ్యులు, దేశసభ స్పీకరు, రాజ్యసభ డిప్యూటీ చైర్మన్, పార్లమెంటు సభ్యులు కొంతమంది హాజరయ్యారు.

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ గౌరవార్థం తపాళాబిళ్ళ విడుదల

ప్రగ్గీయ డా. జాకిర్ హుస్సేన్ గౌరవార్థం 20 పైసల తపాళాబిళ్ళను విడుదల చేయడానికి తండ్రి, తపాలాశాఖ నిశ్చయించింది.

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ స్వర్గస్తులైన 40వ దినం చెహిలాయ్ నాడు ఈ తపాళాబిళ్ళను విడుదల చేయడం జరుగుతుంది

స్వర్గీయ డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ను పార్లమెంటు ఉభయ సభల్లో శ్రద్ధాంజలి

భారత రాష్ట్రపతి ఆశీర్వాద మరణంవల్ల ఏర్పడ్డ శాతీయ విషాదవ్యాయంలో రోకనత, రాజ్యసభ సభ్యులు సమావేశమై, డా. జాకిర్ హుస్సేన్ విరంభరంగా పరిశ్రమించిన మాతృదేశాభిమానం, శాతీయసమైక్యత, మతరహిత విధానం, మానవసేవ లక్ష్యాల సాధనకు దీక్షగై కొన్నారు. రోకనతలో శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ ఒక తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించారు, రాజ్యసభలో శ్రీ జైహింద్ లాల్ హాజీ తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించారు.

ప్రపంచం నలుమూలల నుండి సంతాప సందేశాలు

రాష్ట్రపతి భవన్ లో మే 1 వ స్టర్లియం రాష్ట్రపతి డా॥ జాకిర్ హుస్సేన్ శాశ్వతాయనై పుష్పగుచ్ఛం ఉంచుతున్న రష్యన్ ప్రధాని కొసిగిన్

కొసిగిన్

“స్వర్ణీయ డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్; జవహర్ లాల్ నెహ్రూ రూపొందించిన శాంతి, శాశ్వత విధానాలనే అనుసరిస్తూ వచ్చారు. ఈ విధానాన్నే లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి ప్రధాని ఇందిరాగాంధీ అనుసరించారు. ప్రపంచ శాంతిశక్తులను బలపరచడానికి కృషి చేసే వారితో మేము ఎల్లప్పుడూ సహకరిస్తాము” అని సోవియెట్ ప్రధాని శ్రీ అలెక్సీ కొసిగిన్ అన్నారు.

“అయిన స్వాతంత్ర్య యోధుడు, విద్యావేత్త, సోవియెట్ ప్రజల తరపున, సుప్రీం సోవియెట్ తరపున భారత ప్రజలకు హృదయ పూర్వకమైన సానుభూతి తెలుపుతున్నాము” అని కూడా సోవియెట్ ప్రధాని అన్నారు.

రిచర్డ్ నిక్సన్

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మరణవార్త విన్న అమెరికా అధ్యక్షుడు రిచర్డ్ నిక్సన్ తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి శ్రీ వి. వి. గిరికి యీ క్రింది సంతాప సందేశం పంపారు.

“డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మరణంవల్ల మీకు, మీ దేశానికి సంభవించిన అపారమైన నష్టాన్ని పురిస్కరించుకుని నేను పంపుతున్న యీ సానుభూతి సందేశంతో అమెరికన్ ప్రజలెల్లూ త్రికరణకుద్ధిగా ఏకీభవిస్తున్నారు. ఈ విషయ సమ

యంలో మేముకూడా మీ వివారాన్ని పంపుతున్నాము. డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మహాదైర్యశాలి. నిష్కళంక నరితుడు. అయిన మరణంవల్ల ఏర్పడిన లోటు యంతలో తీరునది కాదు.”

బ్రిటిష్ రాణి ఎలిజబెత్

బిటిష్ మహారాజ్ఞి ఎలిజబెత్, తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి శ్రీ వి. వి. గిరికి అందచేసిన సందేశంలో యీలా అన్నారు. “డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మరణవార్త విని నేనూ, నా భర్త చాలా విచారిస్తున్నాము. మీకు సంభవించిన యీ అపారనష్టానికి భారత ప్రజలతోపాటు మేముకూడా దుఃఖిస్తున్నాము. నా యీ వివారాన్ని బేగం హుస్సేన్ కు, ఆమె కుటుంబానికికూడా తెలియచేయ గోరుతున్నాను.”

బ్రిటిష్ ప్రధాని విల్సన్

“మహాపండితుడుగా, అతలంకనరీతిగా భారత ప్రజల సర్వాభ్యుదయ సాధనకు జీవికాన్ని అంకితం చేసిన మహా త్యాగిగా బ్రిటిష్ ప్రజలకు డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ యెడల అపారమైన భక్తి గౌరవములున్నవి. అట్టి మహనీయుని మరణ వార్త విని నేను చాలా దుఃఖిస్తున్నాను. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం తరపున నేను మీకు, మీ సహచరులకు నా ప్రగాఢ సంతాపాన్ని తెలియచేస్తున్నాను” బ్రిటిష్ ప్రధాని హెరల్డ్ విల్సన్ భారత ప్రధానికి పంపిన సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

రాష్ట్రపతి కార్యాలయంలో మే 5 వ రోజు ప్రధాని నెహ్రూ, షరీఫ్ జాకీర్ హుస్సేన్ సమీపంలో ఉన్నప్పుడు, ఆలయ కుటుంబ సభ్యులను కలుసుకుని తన గౌరవం వహించి తెలియజేస్తున్న దృశ్యం

మౌంట్ బాటెన్

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆకస్మాత్తు మరణాన్ని పురస్కరించుకుని మౌంట్ బాటెన్ ప్రభుత్వ ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీకి యీ క్రింది సందేశాన్ని పంపారు.

“రాష్ట్రపతి హతాస్మరణాన్ని పురస్కరించుకుని మీకు, మీ ప్రభుత్వానికి, రాష్ట్రపతి కుటుంబానికి నేను హృదయపూర్వకంగా అందచేయుచున్న సానుభూతిని అంగీకరించ కోరుతున్నాము. అంత్యక్రియలకు నేను తప్పకుండా హాజరై ఉండేవాణ్ణి. కాని నేను బహుమానంతో వుండిపోయాను.

పాక్ అధ్యక్షుడు యాహ్యూఖాన్

కాత్మాలిక రాష్ట్రపతి శ్రీ గిరికి పాకిస్తాన్ అధ్యక్షుడు జనరల్ యాహ్యూఖాన్ ఒక సంతాపసందేశం పంపుతూ, డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతి వలన భారతదేశం ఒక గౌరవనీయ నాయకుడిని కోల్పోయిందని పేర్కొన్నారు. పాక్ ప్రజలు, ప్రభుత్వం తరపున ఆయన భారత ప్రజలకు, ప్రభుత్వానికి సానుభూతి తెలియజేశారు.

మలేసియా ప్రధాని

మలేసియా ప్రధాని టుంకూ అబ్దుల్ రహమాన్ తాము యీ విషాదవార్త విని ఎంతో విచారిస్తున్నామని, డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతి భారతదేశానికి తీరనినష్టం అని విలేఖరులతో అన్నారు.

ఫిరోజ్

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి ప్రగాఢ సంతాపం తెలియజేస్తూ, ఫిరోజ్ పాల్ కాత్మాలిక రాష్ట్రపతి గిరికి ఒక సందేశం పంపారు.

జపాన్ ప్రధాని

పరమము రాజకీయవేత్త, విద్యావేత్త అయిన డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతికి జపాన్ ప్రజలు, తాము ఎంతగానో విచారిస్తున్నామని జపాన్ ప్రధాని సాటో, భారత ప్రధానికి ఒక సంతాప సందేశం పంపారు.

ఫిలిప్పీన్స్ అధ్యక్షుడు

మానవాళి ఉన్నది కొంత అవివేకవృద్ధి జరిగిన దాకర మా స్పేస్ మ్యూజి దిని ఫిలిప్పీన్స్ పరిజ్ఞాన దిగ్భ్రాంతురైనారని ఫిలిప్పీన్స్ అధ్యక్షుడు మర్క్వెస్ తమ సంతాప సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

మలేసియా ఉపప్రధాని

డా॥ హుస్సేన్ మరణవార్త విని తాము దిగ్భ్రాంతి చెంది నట్లు మలేసియా ఉపప్రధాని శ్రీ రజాక్ అన్నారు. డా॥ హుస్సేన్ నాయకత్వం ఒక్క భారత దేశాధికేగక, స్వేచ్ఛా పరిపంచావికతకు సంతో ఉపయుక్తంగా ఉన్నదని ఆయన అన్నారు.

కొరియా రిపబ్లిక్ అధ్యక్షుడు

కొరియా రిపబ్లిక్ అధ్యక్షుడు శ్రీ పార్ చుంగ్ కీ, రాష్ట్రపతి జాకిర్ హుస్సేన్ మ్యూజికి తీవ్రవిచారాన్ని వ్యక్తంచేస్తూ సానుభూతి సందేశాన్ని పంపారు.

రాజ్యాధిపతి రాష్ట్రపతి శ్రీ వి. వి. గిరిజివంశన సందేశంలో శ్రీ చుంగ్ కీ ఇలా పేర్కొన్నారు. 'రాష్ట్రపతి జాకిర్ హుస్సేన్ మ్యూజిచెందినట్లు దిని నేను చాలా విచారపడుతున్నాను. కొరియా రిపబ్లిక్ ప్రజల తరపున, ప్రభుత్వం తరపున భారతప్రజలకు గౌరవ మైన సానుభూతి తెలుపుతున్నాను. గొప్ప రాజకీయదక్షుడు, మానవతావాది మీరు కొత్తయినందుకు, మీ యుఖంలో మేము కూడా పాలు పంచుకుంటున్నాం'.

హంకాంగ్ గవర్నర్

హంకాంగ్ గవర్నర్ సర్ డేవిడ్ ల్రిం, రాష్ట్రపతి జాకిర్ హుస్సేన్ మ్యూజికి సంతాపం తెలుపుతూ భారత ప్రాజమిసనరకు సందేశం పంపారు.

జాకిర్ హుస్సేన్ మ్యూజి సహృదయులైన వారందరికీ రోలు అని ఆయన ఆ సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

డా॥ జాకిర్ హుస్సేన్ రాజకీయ దక్షత పల్లనగాక, పొంది త్యానికి, విద్యారంగంలో చేసిన కృషికి ఆయన ప్రవచనశక్తి నాణ్ణించారు. తన కృషిదాగ్గా పరిపంచంలో, వివిధ జాతులమధ్యా, వివిధ కృషిభూమిల పరిజ్ఞానమధ్యా సదవగాహన పెంపొందించ గానికి యత్నించారు. ఆయన మరణించడం సహృదయులైన వారందరికీ రోలు అని ఆ సందేశంలో సర్ డేవిడ్ ల్రిం పేర్కొన్నారు.

జాంబియా అధ్యక్షుడు

జాంబియా అధ్యక్షుడు కెన్నెత్ కాండా, జాకిర్ జాకిర్ హుస్సేన్ తో హార్లర్లూ, సాహసోపేరము, దిగ్భ్రాంతుర మైన వ్యవసాయ సంస్కరణలను పరిపాదించ జేయడంలో ఆయన నాయకత్వంకాణ అవిస్మృతమైనాయని క్లాపించారు.

భారత పరిభ్రాత్యానికి, రాష్ట్రపతి కుటుంబానికి సానుభూతి సందేశాన్ని పంపుతూ, స్వగ్రీయ రాష్ట్రపతి మానవ కార్యకర్తాన్ని గలవారని శ్రీ కాండా పరిమ్రుతించారు.

దక్షిణ విముత్త్యాం అధ్యక్షుడు

దక్షిణ విముత్త్యాం అధ్యక్షులు గుయెన్ ఛాన్ థియా, జాకిర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మ్యూజికి సంతాపం పరికరిస్తూ భారతపరిభ్రాత్యానికి ఒక సందేశం పంపించారు.

తెనడా గవర్నర్ జనరల్

తెనడా గవర్నర్ జనరల్ శ్రీ పీకింగ్ మిచ్చెర్ శ్రీ వి. వి. గిరిజి, తెనడా ప్రధాని సియర్ ఇలియట్ శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీకి దాక్షర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మ్యూజికి సానుభూతి పంపేకాము పంపారు.

శ్రీ మిచ్చెర్ తన సందేశంలో ఈవిధంగా పేర్కొన్నారు:

"దాక్షర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మ్యూజికి మీతో పాటు తెనడా ప్రజలుకూడా విచారిస్తున్నారు. ఆయన సౌజన్యం, ఉదాత్తత, తెనడాతో ఆయనదగం మైలి జగద్విరితం. తెనడా కరణయంత్య కృషిలకు హాజరై నపుడు ఆయనవిదరో స్నేహితులను సంపాదించు తున్నారు. వారి కరణున కామన్వెర్లోని మా సోదరరాజ్యం ఇండి యాకు ప్రగాఢ సంతాపాన్ని వెలిబుచ్చుతున్నాము".

ఆస్ట్రేలియా గవర్నర్ జనరల్

దాక్షర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మరణవార్త విని తాను దిగ్భ్రాంతి చెందానని ఆస్ట్రేలియా గవర్నర్ జనరల్ సర్ పాల్ హుసెల్, రాజ్యాధిపతి రాష్ట్రపతికి పంపిన సందేశంలో తెలియ జేశారు.

తన తరపున, ఆస్ట్రేలియా ప్రజల తరపున, భారత ప్రజలకు తమ గౌరవ విచారాన్ని తెలియజేశారు.

సింహళ పరిధాని

దాక్షర్ హుస్సేన్ మ్యూజికి తమ గౌరవ విచారాన్ని తెలియ జేస్తూ సింహళ గవర్నర్ జనరల్ శ్రీ విలియం గోవల్లప, ప్రధాన

మంత్రి దక్షిణ సేన నాయకులు తాత్కాలిక రాష్ట్రపతికి, శ్రీమతి హుస్సేన్‌కు సందేశాలు పంపించారు.

ఇథియోపియా రాజు

రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆరస్మిక మృతి తనకు తీవ్ర సంతాపాన్ని కలుగజేసిందని ఇథియోపియా రాజు హెయిలీ సెలాసి తెలియజేశారు.

ఇథియోపియా ప్రధానమంత్రి తన గౌరవ సంతాపాన్ని తెలియ జేస్తూ భారత ప్రధానికి ఒక సందేశం పంపించారు.

బ్రిటిష్ ప్రారమిషనరీ

డాక్టర్ హుస్సేన్ ఆరస్మిక మృతికి బ్రిటిష్ ప్రారమిషనరీ మోరిస్ జేమ్సు తన గౌరవ సంతాపాన్ని తెలియజేశారు. తమ సానుభూతిని తెలియజేస్తూ సర్ జేమ్సు శ్రీమతి, హుస్సేన్‌కు వ్యక్తిగతంగా లేఖ వ్రాశారు.

ఇండో-సిషియా రాయబారి

ప్రముఖ విద్యావేత్తకాకుండా, రాజకీయ దక్షత కలిగిన వ్యక్తిని భారత దేశం కోల్పోయిందని ఇండోసిషియా రాయబారి మహమ్మద్ రజిద్ అన్నారు.

భారత ప్రజల విచారంలో తనతోబాటు మొత్తం ఇండో సిషియా ప్రజలు కూడా భాగం పంచుకుంటారని ఆయన తెలియజేసారు.

అమెరికా మంత్రి రామ్మే

"డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ విశాల దృక్పథం గల వ్యక్తి. గొప్ప విద్యావేత్త, పార్లమెంటేరియన్, ప్రపంచంలోని పెద్ద ప్రజాస్వామ్యదేశానికి అధినేత" అని అమెరికా గృహ విభాగ పట్టణ ప్రాంతాల అభివృద్ధికా మంత్రి శ్రీ జార్జి రామ్మే జోహార్లు అర్పించారు.

"సంవత్సరం క్రితం ఆ మహనీయుని నేను న్యూఢిల్లీలోనే కలుసుకున్నాను. రాష్ట్రపతి సమైక్య భావాలకు, మానవతా దృక్పథానికి నేను ఎంతో ముగ్ధుడవ్వాలి."

'1967 లో డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ అమెరికా సందర్శించినపుడు నా స్వరాష్ట్రమైన మిచిగన్‌లో మిచిగన్ యూనివర్సిటీ ఆయనకు గౌరవడాక్టరేట్‌ను ప్రధానంచేసింది. అది మాకు గర్వకారణం" అని కూడా శ్రీ రామ్మే అన్నారు.

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణంతో ఇండియాతోపాటు

ప్రపంచం కూడా ఒక గొప్ప వ్యక్తిని కోల్పోయింది" అని ఆయన జోహార్లు అర్పించారు.

యుగోస్లావియా ప్రధాని

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణవార్త తన కెంతగానో సంతాపం కలిగించినట్లు యుగోస్లావియా ప్రధాని శ్రీ మైకోస్సిజ్జార్ నిన్ను పేర్కొన్నారు. ఇండియాకు తానురావడం ఇదే ప్రథమమని, అయితే రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణించిన సందర్భం లో రావడం మిక్కిలి దురదృష్టకరమని ఆయన అన్నారు.

రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణ వార్త యుగోస్లావియా ప్రజలకు దిగ్భ్రాంతిని కలిగించినట్లు ఆయన చెప్పారు.

చెస్టర్ బాల్స్

"డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణవార్త విని నేను, నా శ్రీమతి దిగ్భ్రాంతి చెందాము. మేము ఒక ప్రియమిత్రుని కోల్పోయాము. ఇండియా ఒక మహానాయకుని కోల్పోయింది," అని ఇండియాలోని అమెరికా మాజీ రాయబారి చెస్టర్ బాల్స్ తన సంతాప సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

పశ్చిమ జర్మనీ ఛాన్సలర్

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణించారన్న వార్త తనకెంతో మనస్తాపం కలిగించినదని పశ్చిమ జర్మనీ ఛాన్సలర్ కీసింగర్ భారత పరధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీకి పంపిన సానుభూతి సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

ఆయన మృతి భారత పృథులకు గొప్ప లోటు అని కీసింగర్ అన్నారు.

ఆస్ట్రేలియా పరధాని

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి తన తీవ్ర సంతాపాన్ని తెలియజేస్తూ ఆస్ట్రేలియా తాత్కాలిక పరధాని జాన్ మెక్స్సన్ సందేశం పంపారు.

గయానా ప్రధాని

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి గయానా ప్రభుత్వం తరపున తన తరపున, సంతాపం తెలియజేస్తూ పరధాని బర్న్ హామ్ భారత ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీకి ఒక సందేశం పంపారు.

మలావీ అధ్యక్షుడు

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణవార్త తనకు దిగ్భ్రాంతిని, తీవ్ర సంతాపాన్ని కలిగించిందని మలావీ అధ్యక్షుడు కమలాబాండా భారత తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి శ్రీ వి. వి. గిరికి పంపిన ఒక సందేశంలో పేర్కొన్నారు. డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతి భారత ప్రజలకే కాక ప్రపంచ ప్రజలందరికీ పెద్ద దెబ్బ అనీ, ప్రపంచ శాంతికి, ప్రజాసంతోషానికి అయిన జరిపిన అవినీతిపూరిత చిరస్మరణీయమనీ ఆయన తన సందేశంలో జోహార్ల ర్పించారు.

యుగోస్లావియా ప్రెసిడెంట్

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ పరమమరణవార్తను, మానవతావాది, శాంతి పోరాటాల రథసారథి అనీ యుగోస్లావియా ప్రెసిడెంట్ టిటో వర్ణించారు.

శ్రీ వి. వి. గిరికి తన ప్రగాఢ సంతాపసందేశాన్ని పంపుతూ యుగోస్లావియా ప్రజలు డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతిని చిరకాలం నిలుపుకొనగలరని పేర్కొన్నారు.

శ్రీ టిటో, ప్రధానికి ప్రత్యేకంగా మరొక సందేశం పంపారు.

■ సందేశంలో శ్రీ టిటో ఇలా అన్నారు—

“భారతదేశ ఆఖ్యాయానికి తీవ్రకృపి చేతున్న డాక్టర్ హుస్సేన్ హతాస్మరణం గురించిన వార్త విని మేము విషాదానికి గురయ్యాం.

‘గొప్ప రాజకీయవేత్త, యుగోస్లావియాకు అత్యంత ఆప్టమిత్రుడు అయిన డాక్టర్ జాకీర్ మృతిపట్ల తీవ్ర సంతాపం వ్యక్తం చేస్తున్నాం’.

జపాన్ చక్రవర్తి

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి సంతాపం తెలియజేస్తూ జపాన్ చక్రవర్తి హిరోహిటో, భారత తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి శ్రీ వి. వి. గిరికి సందేశం పంపారు.

పాక్ రేడియో

స్వర్ణీయ డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ పరమమరణ విద్యావేత్త అనీ, రాజకీయజ్ఞుని పాకిస్తాన్ రేడియో జోహార్లు అర్పించింది.

పాకిస్తాన్ దినపత్రిక

“డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతి కేవలం భారత ప్రజలకే

కాకుండా, మొత్తం ప్రపంచ ప్రజలకే తీవ్ర సంతాపాన్ని కలిగిస్తున్నది” అని పాకిస్తాన్ దినపత్రిక “మార్నింగ్ న్యూస్” సంపాదకీయం వ్రాసింది.

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ తన జీవితాన్ని న్యూఢిల్లీలో విన్నపూర్ణతనంగా ప్రారంభించి, తన జీతాన్ని కూడా పేద విద్యార్థుల విద్యకే సంపాదించి ఇచ్చారని ‘మార్నింగ్ న్యూస్’ వివరించింది.

“ఆయన నిరాడంబర జీవి. ఉన్నత ఆశయాలు కలవారు. పాకిస్తానులో ప్రజలంతా ఆయన మృతికి ప్రగాఢ సంతాపం వెలిబుచ్చుతున్నారు” అని మార్నింగ్ న్యూస్ పేర్కొన్నది.

రాయబారులు

భారత విదేశాంగమంత్రి శ్రీ దినేష్ సింగ్ కు ఆమెరికా దౌత్యధికారి ఫిలియమ్ డెడర్ఫీన్ ఒక సంతాప సందేశం పంపుతూ, డా. హుస్సేన్ మరణవార్త ఆమెరికా రాయబార కార్యాలయానికి, భారత దేశంలోని ఆమెరికా దేశస్థులకు తీవ్ర సంతాపం కలిగించిందని పేర్కొన్నారు.

డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతివార్త విని తాము దిగ్భ్రాంతి చెందినట్లు యుగోస్లావియా రాయబారి బ్లావిక్ తమ సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

బ్రిటిష్ రాయబారి మారినెజ్ మ్మి, తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి గిరికి ఒక సందేశం పంపుతూ, డా. హుస్సేన్ మరణవార్త విని తాము ఎంతో కలతచెందామని అన్నారు.

భారత రాష్ట్రపతి డా. హుస్సేన్ మృతికి సంతాపం సగౌరవించడానికి రాష్ట్రపతిభవనం పచ్చిన రాయబారులలో మొదటి వారు ఫ్రాన్స్ రాయబారి.

బి. బి. సి. ప్రసారం

విద్యారంగంలో డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మార్గదర్శి అని బి. బి. సి. రేడియో వర్ణించింది. రాష్ట్రపతి డాక్టర్ హుస్సేన్ మరణవార్తను ప్రచారంచేస్తూ, వక్తగా, రచయితగా ఆయన పేరు సంపాదించారని కూడా వర్ణించింది.

సింహళ పార్లమెంటు

“డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ హిందూ-ముస్లిం సమైక్యతకు చిహ్నం. అందరి అదరాభిమానంను పొందిన రాజకీయజ్ఞుడు. శాంతికాముకుడైన వ్యక్తి. గొప్ప వందీతుడు” అని సింహళ పార్లమెంటు శ్రద్ధాంజలి పులిచింది.

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ హతాస్మరణానికి ప్రగాఢ సంతాపాన్ని వ్యక్తంచేస్తూ ఒక తీర్మానాన్ని కూడా పార్లమెంటు ఆమోదించింది.

"గొప్ప విద్యావేత్త మానవతావాది" అని పార్లమెంటులోని వయపురుష నాయకులు జోహార్లు అర్పించారు.

ట్రీనిడాడ్ ప్రజలు

ట్రీనిడాడ్ లోను జార్జిటౌన్ లోను డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతికి సంతాపం వెలిబుచ్చుతూ ఇండియన్ హైకమిషన్ కార్యాలయావద్ద సంతాప వ్రస్తకార్డు వందలాది మంది ప్రజలు సంతకాలు చేశారు.

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి రెండు వారాల కాలం సంతాప దినాలుగా ట్రీనిడాడ్ ప్రకటించింది.

ట్రీనిడాడ్ లోను, గయానా లోను సుమారు ఏడున్నర లక్షల మంది భారతీయులన్నారు.

భూటాన్ లో

భూటాన్ లోని చర్చిలలో స్వర్గీయ డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆత్మకాంతి కోసం ప్రార్థనలు జరిగినవి.

రాష్ట్రపతి ఆకస్మిక మృతికి ప్రగాఢ సంతాపం వ్యక్తంచేస్తూ భూటాన్ రాజు, భూటాన్ ప్రభుత్వ హోంమంత్రి ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీకి సంతాప సందేశాలు మంపారు.

దింపులో వున్న భారతీయ ప్యెషర్ ఆఫీసర్ కార్యాలయంలో సంతాప సభ జరిగింది. డాక్టర్ హుస్సేన్ స్మృతికి వయపురుష నివాళులర్పించారు.

సోవియెట్ ఎంబసీ ప్రత్యేక పర్యవరణాలు

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ జీవిత విశేషాలకు సంబంధించి సోవియెట్ ఎంబసీ విన్న ప్రత్యేక ప్రచురణలను వెలువరించింది.

స్వర్గీయ డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ చిత్రాన్ని నలుపు అంతులతో సోవియెట్ ప్రచురించింది. గత సంవత్సరం డాక్టర్ హుస్సేన్ సోవియెట్ యూనియన్ లో పర్యటించినప్పుడు చేసిన ప్రసంగాలను కూడా సోవియెట్ ఎంబసీ విన్న ప్రకటించింది.

గాంగ్ టక్ లో సంతాప సభ

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ అంత్యక్రియల సందర్భంగా గాంగ్ టక్ లోని భారతీయ పాఠశాలకు కేంద్రం కార్యాలయంలో

అంధ్రవదే

ప్రార్థనా సమావేశం జరిగింది. భూటాన్, పిక్నిం లోని ఇండియన్ పొలిటికల్ ఆఫీసర్ కూడా హాజరయ్యారు. పిక్నిం లోని ప్రభుత్వ కార్యాలయాలు వాణిజ్య సంస్థలు దుకాణాలు డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ స్మృతికి గౌరవార్థం ముసి వేశారు.

ఎమెన్ రిపబ్లిక్ లో ఏడురోజులు సంతాప దినాలుగా

ప్రకటన

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ హతాస్మరణానికి సంతాప సూచకంగా ఏడు రోజులు సంతాప దినాలుగా దక్షిణ ఎమెన్ రిపబ్లిక్ ప్రకటించింది.

ఎమెన్ ప్రధాని అబ్దుల్ లతీఫ్, భారతీయ రాయబార కార్యాలయానికి వెళ్లి, డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి తమ సగౌరవ సంతాపాన్ని తెలియజేశారు.

సుడాన్ లో సంతాప దినాలు

సుడాన్ ప్రభుత్వం డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతికి సంతాప సూచకంగా తమ దేశంలో మూడు రోజులు సంతాప దినాలుగా వర్గీకరించింది. సుడాన్ ప్రభుత్వ ప్రెసిడెంట్ ఇస్మాయిల్ ఆజారి, భారత సగౌరవతానికి ఒక సంతాప సందేశం మంపారు.

ప్రపంచ విజ్ఞాన సమితి

పీఠంలో సమావేశం జరిపి ప్రపంచ విజ్ఞానసంస్థ కార్యవర్గం, డాక్టర్ హుస్సేన్ కు శ్రద్ధాంజలి పుటించింది.

డాక్టర్ హుస్సేన్ ప్రపంచ విజ్ఞానసంస్థ ఆదర్శాలకు ప్రతీక అని కార్యవర్గసంఘం అధ్యక్షుడు ఫ్రాంక్ పాంపే ఆభివర్ణించారు. ఆయన ఉన్నత విద్యావేత్త అని దైర్యవంతుడని రేమ మహమ్మద్ పేర్కొన్నారు.

సిక్కిం జాతీయ కాంగ్రెస్

సిక్కిం జాతీయ కాంగ్రెస్ డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతికి సంతాపం ప్రకటిస్తూ, డాక్టర్ హుస్సేన్ దయావ్యక్తాన్ని అవినీతి, వినయ వివక్షలను, అశిలమానవాళి మిశ్రమిని కీర్తించింది.

అరబ్ రిపబ్లిక్ అగ్రనాయకులు

అరబ్ రిపబ్లిక్ అగ్రనాయకులు వయపురుషుల యెమెన్ లోని భారత దౌత్యకార్యాలయానికి విచ్చేసి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతిపట్ల తమ సంతాపం వ్యక్తపరచి ప్రత్యేకంగా ఏర్పాటు చేసిన రిజిష్టర్ లో సంతకాలు చేశారు.

భారతప్రజల ఆవేదన...

ఉప ప్రధాని మొరార్జీదేశాయ్

1946 లో కేంద్రంలో కాంగ్రెస్ — ముస్లిం లీగ్ సంకీర్ణ ప్రభుత్వం ఏర్పడినప్పుడు డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ కు మంత్రి పదవి ఇవ్వడానికి సంసిద్ధత తెలపగా, ఆయన మంత్రి పదవిని చేపట్టడానికి వ్యతిరేకించి, విద్యారంగంలో తన కృషిని కొనసాగించడానికి నిర్ణయించుకున్నారు.

ఉపప్రధానమంత్రి శ్రీ మొరార్జీ దేశాయ్ ఆకాశవాణిలో ప్రసంగించి, స్వర్ణీయ రాష్ట్రపతి జాకీర్ హుస్సేన్ కు జోహార్లర్ని సూచించినట్లు ప్రకటించారు.

భారత రిపబ్లిక్ రాజ్యాంగం అధినేతగా వుండడానికి డాక్టర్ హుస్సేన్ కు తెలిసినట్లు అర్హతలు కల వ్యక్తి మరొకరు లేరని దేశాయ్ అన్నారు.

మత ప్రశ్న కేరెని లౌకిక వ్యవస్థకు ఆయన ప్రతీక అనీ, ఈ విధానానికి ఆయన మార్గదర్శి గా వడేమే జాతికి ఆయన చేసిన మహోన్నత సేవ అనీ ఆయన పేర్కొన్నారు.

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ భారతీయుడు కావడం, ముస్లిం కావడం గర్వింపదగినదని. ఆయన దేశభక్తి, ఆయన మతం, ఆయన లౌకిక విధానంబాధా గర్వకారణములైన విషయాలని ఉపప్రధాని అన్నారు.

మతానికి నిజమైన అరాన్ని పొందిన వ్యక్తి డాక్టర్ హుస్సేన్ అనీ, మత, పర, విభేదాలకు అతీతంగా ఆయన మొదట తాను భారత్ పౌరుడన్న దృష్టితో వ్యవహరించారని, మహోన్నతమైన మానవతా విలువలు ఆయనకు అత్యంత ప్రియమైనవని శ్రీ దేశాయ్ అన్నారు.

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ అ ప్రణయంవల దేశం ప్రతిభా వంతుడైన పురుషుని కోర్కెయిందని. పవ్త్రంబ వ్యాప్తంగా స్వేచ్ఛా ప్రియులంతా గొప్ప యోధుని కోర్కెయారని శ్రీ దేశాయ్ జోహార్లర్నించారు.

మానవాభివృద్ధి ప్రగాఢ ప్రేమ. వారి సంక్షేమ సంతోషం పట్ల ప్రగాఢ ఆసక్తి కలిగిఉండే అరుదైన వ్యక్తులలో డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఒకరని మొరార్జీదేశాయ్ పేర్కొన్నారు.

దేశభీతికాన్ని సుసంపన్నంచేయడానికి, ముఖ్యంగా విద్యా రంగం అభివృద్ధికి, ఆయనచేసిన అమూల్యమైన సేవలను ప్రతిభా

వంతము, సుదీర్ఘము అయిన ఆయనజీవితం గురుకు తెలుందనీ, విద్యారంగంపై ఆయన తమవ్యక్తిత్వపుముద్రవేశారని శ్రీ దేశాయ్ అన్నారు. భారతీయ మతాతీత తత్వాన్ని పెంచి విశేషించడంలో ఆయన చూపిన సీకీరరణ ప్రధానం ఆయన సేవలన్నింటిని గొప్పదని శ్రీ దేశాయ్ చెప్పారు.

డాక్టర్ హుస్సేన్ ఆచరణ శీలమైన విజ్ఞత, మహోన్నత పాండితి కలవారని ఉప ప్రధాని అన్నారు. ఆయన వినయసంపద కలవారని, పవిత్రుడని శ్రీ మొరార్జీదేశాయ్ పేర్కొన్నారు.

జాకీర్ హుస్సేన్ ను సన్నిహితంగా తెలుసుకొనే భాగ్యం తమకు కలిందని; ఆయన ఆధిరుమలోగల బౌద్ధార్యం, భారత్ భవితవ్యంలో ఆయనకుగల అకుంతితమైన విశ్వాసం ఆయనపట్ల తమకెంతో గౌరవభావాన్ని కలిగించినవని ఉప ప్రధాని చెప్పారు. ఆయన మృతివల్ల తాము ఒక గొప్ప ఖితుడ్ని, దేశం ఒక గొప్ప వ్యక్తిని కోల్పోవడం జరిగిందని శ్రీ దేశాయ్ పేర్కొన్నారు.

ప్రధాన న్యాయమూర్తి

డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతి వలన భారతదేశం అత్యుత్తమ పుత్రులలో ఒకరిని కోల్పోయిందని ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ హైదరుల్లా తమ సంతాపం వ్యక్తం చేశారు.

ఆయన ప్రజలందరి మన్నన పొందిన అత్యుత్తమ వ్యక్తి అనీ; విద్యావేత్త, స్నేహశీలి అనీ ప్రధాన న్యాయమూర్తి అభివర్ణనా, అంతటి మహనీయునికీ వారసుడుగా తగిన వ్యక్తిని ఎన్నుకొనడం చాలా కష్టం అని అన్నారు.

డాక్టర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్

"డాక్టర్ జాకీర్ సాహెబ్ ఆకస్మికంగా కన్నుమూశారని విని నేను విఘాతపోయాను. నాకు ఎక్కడలేని దుఃఖం ముంచుకు వచ్చింది. ఆయన చాలా పెద్దమనిషి. మర్యాదమరు, ప్రసిద్ధమైన విద్యావేత్త. స్వయం కృపితో పైకి వచ్చిన వ్యక్తి ఆయన. వారి కుటుంబానికి నా ప్రగాఢ సానుభూతి" అని మాజీ రాష్ట్రపతి డాక్టర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్ తమ సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

తన విచారాన్ని తెలుపుతూ వ్యక్తిగతంగా, దేగం హుస్సేన్ కు కూడా ఆయన ఒక సందేశం పంపారు.

రాజాజీ

"తక్కినభారతదేశంతో పాటు నేనూ, స్వర్ణీయ రాష్ట్రపతికి నా భక్తిపూర్వకమైన భావ్యంజలి పుట్టిస్తున్నాను. గాంధీజీ స్వాతంత్రోద్యమంలో, ఆయనకు అండగా అలీ సోదరులు ఉద్యమంలో చేర్చిన తొలి స్వాతంత్ర్య యోధులలో శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ ఒకరు. భారతదేశంతో ఆయనపలకి ఉత్తములు లేదు" అని రాజాజీ తనకోహార్లు అర్పించారు.

జి. ఎల్. సందా

మన ఆశలకూ, లభాంక్షలకూ, జాతీయసమైక్యతకు డాక్టర్ హుస్సేన్ ప్రతిబింబమని శ్రీ గుల్లారీలార్ సందా పేర్కొన్నారు. ఆయన సలహాల ఎంతో అవసరమైన ఈ సమయంలో ఆయన లేకుండా పోవడం దేశానికి తీరని నష్టమని శ్రీ సందా అన్నారు.

బి. ఆర్. భగత్

“డాక్టర్ హుస్సేన్ మానవ పరిపూర్ణతలో అపురూపమైన వ్యక్తి. పృథుల సంక్షేమాన్ని ఆయన ఎంతగా అభివృద్ధిచేసారో అంతగా వారిని పేర్కొంటేవారు. ఇది మాటలతో తెల్పుటకు అలవికాని విషయం. ఆయనకుగల విజ్ఞానాన్ని సాధారణ వ్యక్తుల పరియోజనం కోసం తమ రచనల్లో అభివ్యక్తం చేశారు. జాతీయతకు, డాక్టర్ హుస్సేన్ వా సవమైన అనుదరులు. ఈ లోటు పూరించటం దుష్కరం” అని విదేశీ వాణిజ్య నష్టాలు శాఖమంత్రి శ్రీ బి. ఆర్. భగత్ స్వగీయ రాష్ట్రపతికి జోహారులర్పించారు.

బీహార్ ముఖ్యమంత్రి

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ హతాన్తరణం బీహార్ ప్రజలకు దిగ్భ్రాంతి కలిగించిందని బీహార్ ముఖ్యమంత్రి సర్దార్ హరి హరిసింగ్ ఒక సందేశంలో పేర్కొన్నారు. డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతివల్ల దేశం ప్రతిభావంతుడైన విద్యావేత్తను, నిజమైన గాంధేయవాదిని, నిజమైన ప్రజాస్వామికవాదిని కోల్పోయిందని ఆయన చెప్పారు.

చవాచ్

రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆశస్తిరంగా మరణించారన్న విషయవార్త తనను దిగ్భ్రాంతిలో ముంచి వేసిందని కేంద్ర జ్యోతిషమంత్రి శ్రీ వై. బి. చవన్ అన్నారు.

శ్రీ చవన్ ఇలా అన్నారు: “భారత సంస్కృతిలో సంప్రదాయాన్ని మూర్తిభవించిన వ్యక్తి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్. ఆయనలో మన దేశ ఉన్నతాభివృద్ధి పుష్కరించి ఉండడం మనం చూస్తాము. ఆయనలోని మానవత్వం, గొప్ప పాండిత్యం, వినయ విధేయతలు, ప్రశాంత గంభీరత ఇవే ఆయనను నకల ప్రజానికానికి స్నేహితునిగా చేశాయి. ఆయన అగ్రగణ్యుడి చెందిన విద్యావేత్త, ఉన్నత సంప్రదాయాంగుల గాంధేయవాది.

ఈ క్లిష్ట సమయంలో ఆయన సలహాలు, మార దర్శకత్వం మనకెంతో అవసరమై ఉండగా ఆయన మనలను వీడి పోయారు. ఇది జాతిరంకకూ తీరని నష్టం”

ఆంధ్రప్రదేశ్

ఎన్. జి. రంగా

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆశస్తిర మృతికి స్వతంత్రపాత్ర అధ్యక్షుడు ట్రాన్సెనర్ ఎన్. జి. రంగా సంతాపం వెల్లెడుతున్నాడు. దేశం మరొక దేశభద్రుణ్ణి కోల్పోయిందని అన్నారు.

“ప్రాథమిక విద్యావిధానాన్ని రూపొందించడంలో డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ గాంధీకి తోడ్పడ్డారు.”

“కవులు, రచయితలు, కళాకారుల ప్రతిభను గుర్తించడానికి ఆయన ఎల్లప్పుడూ సంసిద్ధులై ఉండేవారు. జాతీయ సమైక్యత, పర సామరస్య సాధనలో గొప్పించిన విశిష్ట సేవకు ఆయనకు జాతి సర్వదా కృతజ్ఞత వెల్లడిస్తూంటుంది” అని శ్రీ రంగా అన్నారు. “మనం ఆకర్షణీయమైన ఒక స్ఫుర ద్రావిని కోల్పోయాం” అని కూడా శ్రీ రంగా అన్నారు.

ఫక్రుద్దీన్ అలీ అహమ్మద్

సమైక్యత, సంస్కృతి, విద్య, పారిశ్రామికభివృద్ధికి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ తనను తాను అంకితం చేసుకున్నారని కేంద్ర పారిశ్రామికభివృద్ధి మంత్రి శ్రీ ఫక్రుద్దీన్ అలీ అహమ్మద్ అన్నారు. ఆయన లేని లోటును పూరించడం చాలా కష్టం అని ఆయన తన విచారాన్ని వ్యక్తంచేసారు.

“భారత ప్రజలకు శ్రీ హుస్సేన్ మృతి విషాదరక మయింది. ఆయన మరణం హతాత్తుగా సంభవించింది” అని ఆయన అన్నారు.

ఖాదిల్పూర్

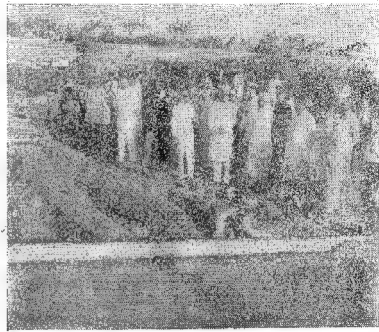
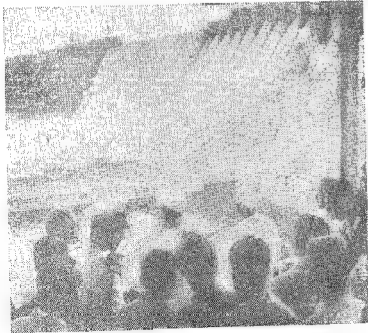
శ్రీ ఖాదిల్పూర్. రాష్ట్రపతి మృతికి తన సంతాపాన్ని ప్రకటిస్తూ జాతీయ ఆయన అవసరం ఏర్పడివున్న సమయంలో ఆయన పరమపదించారని అన్నారు.

“రాజ్యాంగాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని ఆయన పనిచేశారు. మృత్యువు మరొక మేధావిని, గాంధీజీ అనుచరులలో ఒకరిని మనసుంచి విడిదీసింది”ని ఆయన అన్నారు.

కె. సి. రెడ్డి

మధ్యప్రదేశ్ గవర్నర్ శ్రీ కె. సి. రెడ్డి ఒక సంతాప సందేశంలో డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతి తనకు దిగ్భ్రాంతి కలిగించిందని అన్నారు. ఆయన నిరాదరణమైన వ్యక్తి. “తాను నిష్ఠురంగా విద్యారంగానికి ఆయన తనను తాను అంకితం చేసుకొన్నాడు. గవర్నరుగా, దమరాష్ట్రపతిగా, భారత రాష్ట్రపతిగా ఆయన ముఖ్య

అవకట్ట దృశ్యం చూస్తూ...

వాగార్చన పాగర్ పంథర్చన

1967 సెప్టెంబరు 6 వ తేదీన రాష్ట్రపతి :

విజిల్స్ ఫుల్ స్టకంలో ఆయన యిలా వ్రాశారు :

“ప్రాజెక్టు క్రింద యింకా మిగిలివున్న పని పూర్తికావడం
సిద్ధమవుతుంది”. “హువ్వప్పిల్లతో యోచించి, సామర్థ్య
కావాలి. అనేక కార్యాచరణ విధ్యా, విజ్ఞానాలకు నిలయ
మాటలలో యీ “నవభారత ప్రసిద్ధ యాత్రాస్థలం” నందరి

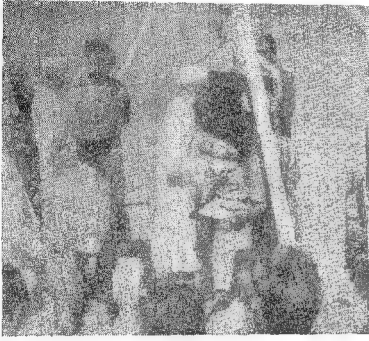
సందర్శించాలి

ఎడమకాలువ వద్ద

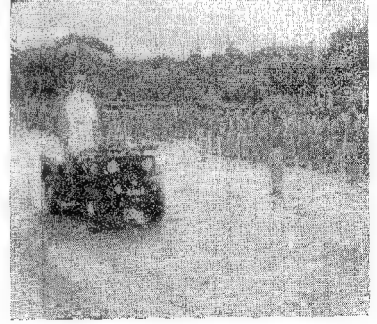
చైతన్యశాలలో ఏ.ఎన్.టి. ఉయ్యం పంథర్చన

భారత నైమానిక దళం ఆకాశమి శంకుస్థాపన

ఎన్. పి. పి. వివ్యాసంలో

~~~~~

గాకిర్ హుస్సేన్ నాగాయన సాగర్ సందర్శించారు.

నితి అవసరమైన వనరులు సమకూర్చబడకపోయిన సేమ విశ్వ
ంతో నిర్వహించిన యీ ప్రాజెక్టు జాతిప్రజలందరికీ గర్వ
మైన యీ ప్రదేశంలో నిర్మించిన యీ ప్రాజెక్టును — నెహ్రూ
ప్రే హృదయం ఉప్పొంగుతుంది”

~~~~~

సైన్సా రైఫిల్ కిడా-శిల్పం

రిజివర్ టివర్ శిల్పరేటి సందర్శన

మైన చరవులతో వున్నారు. ఆయనలోని నిరాశంబరత్వం, గొప్ప ఆకర్షణ, లోతైన సంస్కృతి అందరికీ ఆయనను సన్నిహితవి చేశాయి. ఆయన మృతి దేశానికి తీరని లోటును కలిగింది. వేమనా సన్నిహిత మిత్రుని కోల్పోయాను" అని ఆయన అన్నారు.

మైసూరు ముఖ్యమంత్రి

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ దృఢవంతులని బాధాశం. ప్రకాశతపరి. అమితమైన దేశభక్తి, ప్రపంచంలో మనదేశాన్ని గొప్పచేసినవని మైసూరు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ పీఠేంద్రపాటిల్ పేర్కొన్నారు.

మైసూరు గవర్నర్ శ్రీ జి. ఎస్. సతీశ్ శ్రీమతి హుస్సేన్ కు ఒక తండ్రి పంపుతూ, భారతమాత తనకు అత్యంత ప్రിയతములు, దేశభక్తులు అయిన పుత్రులలో ఒకరిని కోల్పోయిందని పేర్కొన్నారు. అపారమైన ఈ నష్టాన్ని భరించే శక్తి శ్రీమతి హుస్సేన్ కు, యితర కుటుంబ సభ్యులకు భగవంతుడు ప్రసాదించాడని కోరుతున్నామని ఆయన అన్నారు.

పారమెంటు సభ్యుడు శ్రీచంద్రశేఖర్, డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతివార్తని దిగ్భ్రాంతి వ్యక్తం చేశారు.

మైసూరు ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు శ్రీ అల్లా తమ సంభాషించిన ప్రకటితం, డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ గొప్ప జిజ్ఞాసువు, రచయిత, స్వాతంత్ర్య యోధుడు అని పేర్కొన్నారు.

పాండిచ్చేరి ముఖ్యమంత్రి

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ దేశభక్తుడు, నాయకుడు, రాజనీతిజ్ఞుడు, యువమైన లక్ష్యాలతో జీవితం అంకితం చేసిన ఘనమైన కార్యకర్త అని పాండిచ్చేరి ముఖ్యమంత్రి శ్రీ పరూ కుమారికర్ జోహార్లర్నించారు.

హితేంద్ర దేశాయ్

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతివల్ల దేశం వివేకవంతుడైన ఒక మతాతీతవాదిని కోల్పోయిందని గుజరాత్ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ హితేంద్ర దేశాయ్ పేర్కొన్నారు.

డా॥ హుస్సేన్ అకుంత దేశభక్తుడు, గొప్ప పండితుడు మాత్రమేగాక గొప్ప మానవుడని గుజరాత్ గవర్నర్ శ్రీ శ్రీమన్ నారాయణ్ పేర్కొన్నారు.

బరిస్సా ఉప ముఖ్యమంత్రి

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతి తాంత్రికే గౌరవం, శాంతిరాముల ప్రసంగాని కంతటి దిగ్భ్రాంతికరమని బరిస్సా ఉపముఖ్యమంత్రి శ్రీ ప్రధాన్ అన్నారు. జాతీయ బావసమైక్యతకు ఆయన రాష్ట్ర

పతి పదవి ఒక చిహ్నంగా వుండేదని శ్రీ ప్రధాన్ అన్నారు. ఆయన కంటిగన్న విద్యావ్యవస్థను అనుసరిస్తే, విద్యాపంతుల విరుద్ధ గౌరవస్థలు పరిష్కరించవచ్చని శ్రీ ప్రధాన్ చెప్పారు.

పంజాబ్ ముఖ్యమంత్రి

స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో అగ్రగణ్యులయిన వారివరం, డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతితో అంతరించిందని పంజాబ్ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ గుర్నానింగ్ పేర్కొన్నారు.

అంతటి దయారూపి హృదయం, సద్బుద్ధిగల మరొక వ్యక్తిని యువదం అసాధ్యమని పంజాబ్ గవర్నర్ శ్రీ పవాజ్ పేర్కొన్నారు. డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ నిరాశంబరుడు, దైవభక్తి పరాయణుడు, పేద ప్రజల ఉద్ధరణకు ఆయన యాదాచ్ఛక్తితో కృషిచేసేవారిని శ్రీ పవాజ్ చెప్పారు.

డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతివల్ల ఏర్పడిన లోటును భర్తీ చేయడం కష్టమని హర్యానాగవర్నర్ శ్రీ బక్రత్ పేర్కొన్నారు.

మహారాష్ట్ర పి. సి. సి. అధ్యక్షుడు

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ భారతీయ సంస్కృతికి, మతాతీత వ్యవస్థకు చిహ్నమని, ఆయన మృతివల్ల దేశానికి తీరని నష్టం సంభవించిందని మహారాష్ట్ర పి.సి.సి. అధ్యక్షుడు పేర్కొన్నారు.

ఎన్. కె. పాటిల్

గత అయిదు సంవత్సరాలుగా దేశం ఎదుర్కొంటున్న తీవ్రసమస్యల డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతివల్ల మరొకటి చేరినట్లయిందని శ్రీ ఎన్.కె. పాటిల్ పేర్కొన్నారు. దేశానికి యంతకన్నా విపాదకరమైన సంఘటన ఉండదన్నారు.

హిమాచల్ ప్రదేశ్ లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ హతాశ్చరణం తమకు ప్రగాఢ విచారం కలిగిందని, హిమాచల్ ప్రదేశ్ లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్ శ్రీ కె. బహదూర్ సింగ్ పేర్కొన్నారు.

రాష్ట్రపతి మృతి వల్ల జాతీయ జీవితంలో తీవ్రమైన ఖాళ్యం ఏర్పడిందని ముఖ్యమంత్రి డాక్టర్ వై. ఎస్. పార్థర్ అన్నారు.

వి. కె. ఆర్. వి. రావు

"డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ నాకు గత 80 సంవత్సరాలుగా మిత్రుడు. ఆయన పెద్ద మనిషి గొప్పవిద్యావేత్త" అని కేంద్ర విద్యామంత్రి డాక్టర్ వి.కె.ఆర్.వి. రావు తమ గౌరవ సందానం తెలుపుతూ అన్నారు.

తె. హనుమంతయ్య

డాక్టర్ హుస్సేన్ గుంటి ధోరణి పుష్పధన్వి ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఆయనను అందరూ ప్రేమించారని, ఆయన మరణంతో దేశనాయకుల శ్రేణిలో ఒక అగాధం ఏర్పడిందని పరిపాలనా సంస్కరణల సంఘం అధ్యక్షుడు శ్రీ తె. హనుమంతయ్య అన్నారు.

ఆచార్య కృపలానీ

“డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మృతితో దేశం ఒక గొప్ప పండితుని, విద్యాధికుని కోల్పోయింది” — అని ఆచార్య కృపలానీ అన్నారు.

“జాతి అంతా ఆయనపట్ల విశిష్టమైన గౌరవ ప్రవర్తనలు వ్యక్తం చేసింది. రాష్ట్రపతిగా ఆయనను ప్రపంచంతా గౌరవించింది” అని ఆయన అన్నారు.

డాక్టర్ కరణ్ సింగ్

“జాకీర్ హుస్సేన్ సాహెబ్ మరణవార్త దిగ్భ్రాంతిని కలిగించింది. అస్సాం, నాగలాండ్ లకు ఆయన బయలుదేరే ముందు రోజున నాకు ఆయనను కలుసుకొనే అవకాశం లభించింది. అంతశ్రమతో కూడిన ప్రయాణాన్ని గురించి నేను అందోళన వెల్లెచుకొనే “వా ప్రజలు నేను పస్తానీని ఎదురుచూస్తున్నారు” అని డాక్టర్ హుస్సేన్ వాక్ అన్నారు. — అని శ్రీ కరణ్ సింగ్ ఢిల్లీకి బయలుదేరే ముందు అందజేసిన సానుభూతి సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

డాక్టర్ సత్యనారాయణ సిన్హా

“ఔదార్యం, చుంబితనం డాక్టర్ హుస్సేన్ లో వినిపిస్తూ ఉన్నాయి. దేశం ఈవారు తన ప్రభుత్వం పొందని, గొప్ప రాజనీతిజ్ఞుని కోల్పోయింది” అని కేంద్ర సమాచారశాఖ మంత్రి డాక్టర్ సత్యనారాయణసిన్హ ఒక సంతాప సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

భగవాన్ సహాయ్

కాశ్మీర్ గవర్నర్ శ్రీ భగవాన్ సహాయ్ డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ బహుముఖ ప్రజ్ఞ గురించి మాట్లాడుతూ ఆమరులవలె ఆయన ఉత్సాహం గుణాలతో తయారైన వ్యక్తి అన్నారు. విద్యారంగానికి ఆయన చేసిన సేవలు శ్రీ సహాయ్ ప్రస్తుతించారు.

ఆయన వ్యక్తిత్వంలో రెండు మహోన్నతమైన ఆదర్శాలు సహన సౌశీల్యం, మర ప్రసక్తి రహితమైన తత్వం వున్నాయని ఆయన అన్నారు.

దామోదరలాల్ వ్యాస్

దారణ రాష్ట్రపతిగా ధిడేశాలలో డాక్టర్ హుస్సేన్ జాతి

ఆంధ్ర ప్రదేశ్

గౌరవాన్ని మరింతగా పెంపొందించేశారని రాజస్థాన్ హోం మంత్రి శ్రీ దామోదరలాల్ వ్యాస్ అన్నారు.

రాష్ట్రపతి మరణం దేశానికి తీరని లోటని రాజస్థాన్ శాసనసభ స్పీకరు శ్రీ ఎన్. ఎన్. ఆచార్య అన్నారు.

చంద్రభాను గుప్త

డాక్టర్ హుస్సేన్ మరణంతో “మనం ఒక గొప్ప వాని యని, గాంధేయుని, విద్యావేత్తను, రాజనీతిజ్ఞుని, మర రహిత కత్తె పరిజ్ఞానకుని కోల్పోయాము” అని ఉత్తర్ ప్రదేశ్ ముఖ్య మంత్రి శ్రీ చంద్రభాను గుప్త అన్నారు.

గజేంద్ర గడ్కర్

డాక్టర్ హుస్సేన్ గొప్ప సహన శీలి అనీ, సాధారణ శ్రీ. పురుషుల అభివృద్ధి కోసం ఆయన కృషిచేశారనీ, ఆయన మృతి వల్ల కలిగిన దిగ్భ్రాంతినుంచి కోలుకొనడానికి దేశానికి ఎంతో కాలం పడుతుందనీ జాతీయ విశ్వ విద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులు డాక్టర్ పి. బి. గజేంద్రగడ్కర్ అన్నారు.

డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి

ఉత్తరప్రదేశ్ గవర్నర్ డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి తన సంతాపాన్ని ప్రకటిస్తూ జేగం జాకీర్ హుస్సేన్ కు ఒక తెలిగ్రాం పంపారు.

“రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణవార్త తెలుతో ప్రయాణం చేస్తుండగానే నాకు అందజేసినప్పుడు దిగ్భ్రాంతుడ నయ్యాను. ఇలాంటి గుతుందని ఎన్నడూ అనుకోలేదు. ఆయన ప్రముఖ విద్యావేత్త, పండితుడు. గాంధీజీ ముఖ్యసహచరులలో ఒకరు. ఉత్తరప్రదేశ్ ప్రజల తరఫున, నాతరఫున మీకు నా ప్రగాఢ సంతాపాన్ని తెలుపుతున్నాను.” అని డాక్టర్ గోపాలరెడ్డి తన సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

తె. పి. ఎన్. మిసన్

రాష్ట్రపతి మృతివార్త విన్నగానే రష్యాలో మాజీ ధారక రాయబారి శ్రీ తె. పి. ఎన్. మిసన్ గాఢ విచారం తెలుపుతూ ఈ క్రింది విధంగా ప్రకటించారు.

“శ్రీ హుస్సేన్ దేశ ప్రజలందరించే గౌరవించబడిన వ్యక్తి. ఈయనను రాష్ట్రపతిగా కంటే, గొప్ప విద్యావేత్తగాను, పెద్ద మనిషిగాను, గాంధీజీకి నిజమైన శిష్యుడుగాను దేశం యాభక్తు గౌరవించింది. డాక్టర్ హుస్సేన్ మన దేశంలో విద్యారంగం అభివృద్ధి కి చేసిన కృషిని వర్ణించడం శక్యంకాదు.

మీ విద్యాబంధుల ధారత దేశం ఒక గొప్ప విద్యావేత్తను, గొప్ప వ్యక్తిని కోల్పోయింది. ఇది తీరని లోటు”.

టి. వి. థామస్

తేరళ పరిశ్రమల మంత్రి శ్రీ టి. వి. థామస్ ఒక ప్రకటన చేస్తూ రాష్ట్రపతి ఆకస్మికంగా మరణించారన్న వార్త విని విస్మయం చెందానని; స్వాతంత్ర్యయోధుడుగా, విద్యావేత్తగా ఆయన సేవలను దేశం విస్మరించలేదని అన్నారు.

ఫార్మిక్ ఆంథోనీ

రాష్ట్రపతి మరణంపట్ల పార్లమెంటు సభ్యుడు శ్రీ ఫ్రాంక్ ఆంథోనీ విధానాన్ని వ్యక్తంచేశాడు. భారత తాత్విక విధానానికి పరిరూపమైన వ్యక్తిని కోల్పోయామన్నారు. ఆయన సమగ్ర భారతదేశ సంస్కృతికికూడా పరిశీలించబడ్డారు.

కమిళనాథు ముఖ్యమంత్రి

కమిళనాథు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ కరుణానిధి కమల సంతాపాన్ని వ్యక్తంచేశాడు. ఆయన విగర్వి, ప్రజ్ఞానిధి అన్నారు. ఆయన ఉదాత్త స్వాతంత్ర్యయోధుడు. గాంధీజీ విరావంబరతకు నిజమైన అనుచరుడు, హిందూ-ముస్లిం ఐకమత్యానికి చిహ్నం అన్నారు. ఆయన మరణానికి దేశం దిగ్భ్రాంతి చెందిందనీ, ఆయన కలకాంక్ష పై ఉంటారనీ అన్నారు.

ఎన్. ఎన్. ద్వివేది

రాష్ట్రపతి మృతి దేశానికి పెద్దదెబ్బ అని లోకసభలో పి. ఎన్. డి. నాయకుడు శ్రీ ఎన్. ఎన్. ద్వివేది ఒక ప్రకటనలో పేర్కొన్నారు. అన్ని పరాలవారు ఆయనను అభిమానించారనీ, ఆయన ఆలోచనాపరిష్కార, హృదయనైర్వహ్యం అన్ని పరాలకు ఆయనను ప్రియకమణ్ణి చేశారని శ్రీ ద్వివేది అన్నారు.

జి. ఎం. సాదిక్

రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మరణవార్త విన్నవెంటనే కాశ్మీర్ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ జి. ఎం. సాదిక్ తీవ్ర సంతాపం ప్రకటిస్తూ సందేశం పంపారు.

“దేశం మరొక మహావ్యక్తిని కోల్పోయింది. డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ సేవలు, ముఖ్యంగా విద్యారంగంలోను, సాహిత్యం లోను ఆయన సేవలు విరువరానం. సహాయ విరాళరణోద్ద్యమ సమయంలో మహాత్మాగాంధీ పిలుపునందుకుని జామియా మిలియాను ప్రార్థించించారు. ఆయన స్వార్థరంగా ఆది ఎప్పుడూ జీవించి వుంటుంది” అని శ్రీ సాదిక్ సంతాప సందేశంలో పేర్కొన్నారు.

ఈ విషాద సందర్భంపై బమ్మి, కాశ్మీర్ వర్తకర్తల, పృజలు తీవ్రంగా దుఃఖించారని పేర్కొన్నారు.

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ సతీమణి కృతజ్ఞతలు

స్వర్ణీయ జాకిర్ హుస్సేన్ సతీమణి బేగం హుస్సేన్ ఈక్రింది ప్రకటన చేశారు

‘నా భర్త పరమపదించిన సందర్భంగా, దేశంలో పలుప్రాంతాల నుంచీ, విదేశాలనుంచీ, అనేక సానుభూతి సందేశాలుఅందాయి, రుదుఃఖ సమయంలో, వారు చూపిన ప్రేమకూ, ఆదరానికి నా కృతజ్ఞతలు, మాకు సానుభూతి తెలియజేసిన వారందరికీ కృతజ్ఞతలు.

అజయ్ ముఖర్జీ

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ హతాస్థరణవార్త తమకు తీవ్ర దిగ్భ్రాంతి కలిగించిందని. పశ్చిమబెంగాల్ మంత్రి మండలి తరపున తమ తరపున ఆయన కుటుంబానికి తాము పగిలిన సానుభూతి తెలుపుతున్నామని పేర్కొంటూ పశ్చిమ బెంగాల్ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ అజయ్ ముఖర్జీ నేడు ఉపరాష్ట్రపతి శ్రీ పి. వి. గిరికి తంతి పంపారు. ఈ తంతి ప్రకటన ప్రకారానికి, రాష్ట్రపతి భార్యదర్శికూడా పంపబడ్డాయి.

ప్రొఫెసర్ కబీర్

డాక్టర్ హుస్సేన్ మేధావి, నిర్మలహృదయుడు కావడంతో పాటు ప్రేమింపదగిన వ్యక్తిత్వం కలవారనీ; ఆ వ్యక్తిత్వం ఆయనను అందరికీ ప్రియతములను చేసిందనీ పార్లమెంటు సభ్యుడు ప్రొఫెసర్ హుసాయూన్ కబీర్ పేర్కొన్నారు.

దాంగే

డాక్టర్ హుస్సేన్ రాష్ట్రపతిగా ఎన్నిక కావడం దేశంలో మతరహితాలకు విజయమనీ, ఆయన మరణం దేశానికి తీరని లోటనీ శ్రీ ఎన్. ఎ. దాంగే అన్నారు.

ఎన్. ఎం. జోషి

“మనం ఎంతో క్లిష్టస్థితిలో గమనం సాగిస్తున్నాము. ఇటు వంటి సమయంలో డాక్టర్ హుస్సేన్ వంటి సమగ్రత కల వ్యక్తి ఎంతో సహాయకారిగా వుండి వుండడం ఇరిగేది” అని శ్రీ ఎన్. ఎం. జోషి (ఎస్. ఎస్. పి.) అన్నారు.

ఎన్. ఎం. బెనర్జీ

జాకిర్ హుస్సేన్ మృతివల్ల దేశానికి ఏర్పడిన లోటు తీరడం కష్టమని శ్రీ ఎన్. ఎం. బెనర్జీ అన్నారు.

జ్యోతిబాను

పల్లెను బెంగర్ మాల్కొన్న కమ్యూనిష్టు ఉప ముఖ్య మంత్రి శ్రీ జ్యోతిబాను "డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మృతి నిజంగా విశ్రాంతి కలిగిస్తున్నది. ఆయన కుటుంబ సభ్యులకు నా సానుభూతిని తెలుపుతున్నాను." అన్నాడు.

పత్రికావర్ణినియలు ఈ విషయవార్తను తెలిపినప్పుడు జ్యోతిబాను కొన్ని క్షణాలపాటు మౌనంగావున్నాడు.

వి. పి. నాయక్

మహారాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి వి. పి. నాయక్ రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మృతి పట్ల తీవ్ర సంతాపం వ్యక్తంచేస్తూ "డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ గొప్ప కండిక్టు, యగయుగాలుగా దేశం సమపాదించిన మహత్తర నలస్కృతుల సమ్యక్వాదికి ఆయన ఒక ఉజ్వల చిహ్నం" అని అన్నాడు.

యువకులకు ఆయన ఆదర్శజీవితం ఆవేశం. ఉత్తేజం కలిగిస్తూ వుంటాయి. ప్రశంసాత్మకమైన ఆయన వ్యక్తిత్వం, సమృద్ధి, అణుకున ఆయన హోదాకు మరింత సన్నె తీసుకొని రావడమేగార ఒక విధమైన అపురూప విశిష్టతను, పరిశిష్టతను కూడ తీసుకొని వచ్చాయి. ఆయన మృతి భారత దేశానికి తీరని నష్టాన్ని కలిగించిందని" ఆయన అన్నాడు.

జై సుఖ్ లాల్ హాథీ

తేంద్రీ కార్మిక మంత్రి శ్రీ జై సుఖ్ లాల్ హాథీ రాష్ట్రపతి డా॥ జాకిర్ హుస్సేన్ మరణవార్తపట్ల సంతాపం వెలిబుచ్చుతూ "జాకిర్ హుస్సేన్ మృతివలన దేశానికి తీవ్ర సత్తం ఏర్పడింది. జాతి అంతా ఆయన మృతి చెందారన్న వార్త విని దిగ్భ్రాంతి చెందింది. మనం ఒక అనుమత దేశభక్తుడిని, పరముఖ విద్యా వేత్తను, మహా పండితుడిని కోల్పోయాము" అన్నాడు.

కాంగ్రెసు కార్యవర్గం

బహుమతివము, సర్వసంపన్నము, సుసంకల్పమునైన భారతీయ సంస్కృతికి శాశ్వతమైన సజీవ సంకేతంగా నిలిచి, అసేతు పీతనగ మధ్యస్థ సకలజన గౌరవాధిమానములను చూర గొన్న పరమోత్తమ వ్యక్తిగా కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గం స్వర్ణీయ డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ కు శ్రద్ధాంజలి భుజించింది.

శ్రీ ఎన్. నిజలింగప్ప అధ్యక్షత ల్రింద సమావేశమైన కార్యనిర్వాహకవర్గం ఆమోదించిన సంతాప తీర్మానంలో యితా యిలా పేర్కొన్నది.

"రాజ్యాంగ చట్టబద్ధమైన పరమాధర్మములతోనూ తన జీవిత సర్వస్వాన్ని త్యాగం చేసిన ఆ మహనీయుని ఆకస్మిక మరణం వల్ల దేశానికి సంభవించిన నష్టాన్ని యింతింతని పేర్కొనడం కష్టం.

భారతదేశంలోని అన్ని శాసనసభలకు చెందిన సభ్యులు ఆయనను రాష్ట్రపతి పదవికి ఎన్నుకొనడం వారికి ఆ మనోనియందు గల అఖండ విశ్వాస గౌరవాదరములకెంత వ విలయపతాక. రాష్ట్ర పతి శ్రీ జాకిర్ హుస్సేన్ తాను ఆధిష్టించిన పీఠాన్ని మరింతగా ప్రకాశింపజేచారు. జాతీయ, అంతర్జాతీయ సమస్యలను క్షణంగా అవగాహన చేసుకుని, శాంతియుతంగా వాటిని పరిష్కరించడానికి ఆయన నిర్విరామంగా కృషి చేశారు. శాంతి సౌహార్ద సంతాపనకై దీక్షబద్ధులుగా ఆయన యావత్ప్రపంచ విశ్వాసాన్ని చూప గొన్నాడు. ఆయన కౌశల్యరంజనం వలన యావత్ప్రపంచమే హిందీన నష్టాన్ని అశేష భారత ప్రజానీకంతోపాటు యీ కార్యనిర్వాహక వర్గం కూడా పంచుకుంటున్నది. ఆయన సతీమణి జేగం పాజి హోనకు, తదితర కుటుంబ సభ్యులను యీ కమిటీవారు యీ కష్ట కాలంలో తమ సానుభూతిని అందించేయవచ్చారు."

అఖిం భారత కాంగ్రెసు కమిటీ సిబ్బంది కార్యవర్గ సభ్యులు కూడా స్వర్ణీయ రాష్ట్రపతికి నేడు శ్రద్ధాంజలి ఘోషించారు.

ముస్లింలకు పార్లమెంటులో పార్టీ

ముస్లింలకు పార్లమెంటులో పార్టీ ఒక సంతాప తీర్మానం గావిస్తూ స్వర్ణీయ హుస్సేన్ గుఱగదాలను క్లాసుచింది.

ధీర్లీ హెకోర్డు

ధీర్లీ హెకోర్డు సభ్యులు స్వర్ణీయ రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ గౌరవార్థం నేడు రెండు నిమిషాలు మౌనం పాటించారు. తర్వాత జరిగిన బెంచి, ఛార్ సభ్యుల సంయుక్త సమావేశంలో డాక్టర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక నిర్వాహకపట్ల సంతాపం ప్రకటించి దేగం హుస్సేన్ కు, కుటుంబ సభ్యులకు సానుభూతి తెలిపారు.

హెకోర్డు ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ ఐ. జి. దుయా, డాక్టర్ హుస్సేన్ గొప్ప విద్యావేత్తయనీ, మత ప్రసక్తిలేని రాజ్యాంగ వ్యవస్థకు ప్రతిరయని నిరూపిస్తుంటారు.

కాంగ్రెస్ పార్లమెంటులో పార్టీ

కాంగ్రెస్ పార్లమెంటులో పార్టీ 4వ తేదీన ఒక తీర్మానంచేస్తూ ఏ అరణ్యాలపట్ల స్వర్ణీయ రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ కు ఆచంచల విశ్వాసంకలదో, వాటిని దృఢతర సంకల్పంతో అనుష్ఠించడమే ఆయనకు సముచితమైన. సార్థకమైన శ్రద్ధాంజలి కాగలదని పేర్కొన్నది.

పార్లమెంటు రెండు సభలు స్వర్ణీయ డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతిపట్ల సంతాపాన్ని వెలిబుట్టిన వెన్వెంటనే పార్లమెంటులో పార్టీ సమావేశమై డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మృతి మూలంగా తమకు కలిగిన ప్రగతి విచారాన్ని వెలిబుట్టింది.

'దేశం ఒక గొప్ప దేశభక్తుని, విద్యావేత్తను, మహాపండితుని, రాజనీతిజ్ఞుని, మానవతావాదిని భారతీయ చురసంస్కృతులు మూర్తిభవించిన మహావ్యక్తిని కోల్పోయింది. ఆయనతో మాధు

ర్యం, సౌహార్దం, గాంధీర్యం తొడిగినలాడుతూ వచ్చు ప్రభావాన్ని ఇతరులపై ప్రసరించేవి. జాతి వ్యవస్థలను కాపాడడానికి ఎట్టి క్యాగమైన యోగ్యానికీ పెనుదీయని వ్యక్తి. ఆయన గాంధీజీ అనుచుడు. భారత స్వారంధ్ర్య సమరంలో పాల్గొన్న మహా యోధుడు. దేశం ఆళయాలకు అకాణ్యతిగా వెలుగొందిన ఒక మహనాయకుని దేశం యీ నడుమంలో కోల్పోవడం విషాదకరం. కాంగ్రెస్ పార్టీ జేగం హుస్సేను కు కుటుంబంలోని ఇతర సభ్యులకు హృదయపూర్వకమైన శ్రద్ధాంజలి సమర్పిస్తున్నది" అని కాంగ్రెస్ పార్లమెంటులో పార్టీ తన తీర్మానంలో పేర్కొన్నది.

ఎన్. ఎన్. ఓ. వర్గం

పార్లమెంటులోని సంయుక్త సోషలిస్టుపార్టీ వర్గం ఒక అసాధారణ సమావేశం జరిపి డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక, అకాంక్షితంగా హృదయపూర్వకమైన సానుభూతి తెలుపుతూ ఒక తీర్మానాన్ని ఆమోదించింది.

"ఆయన మరణంవల్ల సంభవించిన లోటును తీర్చడం అసంభవం కాకపోయినప్పటికీ మిక్కిలి కష్టపాద్యమనకతప్పదు. నిత్యానికి జాతీయ దృక్పథంవల ముస్లిం నాయకుడే సప్పటికి ఇతర మతాలపట్ల ఆయనకు గల గౌరవాభిమానాలు అపారం" అని ఈ తీర్మానం అన్నది.

కమ్యూనిస్టువర్గం

పార్లమెంటులోని భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీ వర్గం కొత్త ఢిల్లీలో సమావేశమై డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతికి సంతాపం తెలుపుతూ ఈ విధంగా తీర్మానించింది.

"మహాత్మా గాంధీ రాజ్యాంగ వ్యవస్థకు, జాతీయసమైక్యతకు ప్రతీకగా వెలసిన భారత రిపబ్లిక్ అధ్యక్షుడు డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతికి భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీకి చెందిన పార్లమెంటు సభ్యులు గౌరవమైన విధారం తెలుపుతున్నారు.

"తన సవరించి ఎంతో హుందానంతోను, మానవతతోను నిర్వహించిన ప్రజాకారి ఆయన, ఆయన కుటుంబానికి ఈ సమావేశం తన గౌరవమైన సానుభూతి సంతాపాలను తెలుపుతున్నది.

జనసంఘం

జనసంఘం పార్లమెంటులో పార్టీ కొత్త ఢిల్లీలో అత్యవసర

సమావేశం జరిపి డాక్టర్ హుస్సేన్ మృతికి సంతాపం తెలుపుతూ ఒక తీర్మానం ఆమోదించింది.

డాక్టర్ హుస్సేన్ పాండిత్యమూ, బహుముఖమైన ప్రజ్ఞ, కళాత్మకతల వ్యక్తి అని ఆ తీర్మానం పేర్కొన్నది. ముఖ్యంగా విద్యారంగంలో ఆయనచేసిన కృషి గణనీయమైనదని, ఆయన సేవలను జాతి ఎన్నటికీ మరిచిపోదని జనసంఘం తన తీర్మానంలో తెలియజేసింది.

డి. ఎం. కె. పార్టీ

డి.ఎం.కె. పార్లమెంటులో పార్టీ ప్రీసెసర్ అంబజగన్ అధ్యక్షతన సమావేశమై రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతికి ప్రగాఢసంతాపం తెలుపుతూ తీర్మానించేసింది.

దేశం ఒక గొప్ప విద్యావేత్త, పండితుడు. అకలంక దేశభక్తుడు, రాజనీతిజ్ఞుని కోల్పోయిందని తీర్మానం పేర్కొన్నది.

స్వతంత్రపార్టీ

పార్లమెంటులోని స్వతంత్రపార్టీ సభ్యులు అత్యవసర సమావేశం జరిపి రాష్ట్రపతి అకస్మికమృతిపట్ల సంతాపాన్ని వ్యక్తం చేశారు.

"డాక్టర్ హుస్సేన్ గొప్ప దేశభక్తుడు, రాజనీతిజ్ఞుడు. విద్యావేత్త" అని ఒక ప్రకటనతో పేర్కొన్నారు.

భారతీయ క్రాంతిదళ

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మరణంతో దేశం రాష్ట్రపతినే కాక, అన్ని పరిపాలనా విశ్వాసం పొందిన ఒక రాజనీతిజ్ఞుని కోల్పోయిందని అక్సా భారతీయ క్రాంతిదళ చైర్మన్ శ్రీ చరణ్ సింగ్ అన్నారు.

మత ప్రమేయంలేని తత్వాన్ని పెర మిషి లక్షణాలను అనితరంగా పుణికిపుచ్చుతున్నారని ఉత్తర ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ కమిటీ సారథి కార్యదర్శి శ్రీ హెచ్. ఎస్. బహుగుణ అన్నారు.

శ్రీద్ యూనియన్ కాంగ్రెస్

మత ప్రమేయంలేని తత్వానికి, ప్రజల సమైక్యతకూ అంకితమైపోయిన వ్యక్తిగా డాక్టర్ హుస్సేన్ ఎల్లప్పుటికీ గుర్తుగా ఉండిపోతారని అఖిల భారత శ్రీద్ యూనియన్ కాంగ్రెస్ టీక సంతాప సందేశంతో పేర్కొన్నది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ లో. .

రాష్ట్ర గవర్నర్

ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నర్ శ్రీ బిందూబాయి దేశాయ్, రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణానికి తమ గాఢ సంతాపాన్ని వ్యక్తం చేసి ఇలా అన్నారు.

రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక విషాద మరణం నాకు అమోఘమైన దిగ్భ్రాంతి కలిగించింది. వివిధ రంగాలలో ఆయన దేశానికి అనేక సంపన్నతలుగా చేసిన నిష్కార్య సేవ గణనీయమైనవి. ఆ సేవ దాని తరాలవారికి మహోజ్వలమైన తార్కాణంగా వినిపిస్తుంది. ఆయన విద్యాభివృద్ధి, విహామణ ప్రజాకాలి, గాంధీజీ అనుచరుడు. రాష్ట్ర పతి పదవిని ఎంతో సమర్థతతో నిర్వహించిన వాయకుడు. ఆయన మృతివల్ల దేశం ఒక గొప్పనాయకుని కోల్పోయింది.

బృహ్మనందరెడ్డి

మఖ్యమంత్రి శ్రీ కె. బ్రహ్మనందరెడ్డి, రాష్ట్రపతి గుండె జబ్బు మూలంగా కన్నుమూసినట్లు తెలియగానే ఈవిధంగా ప్రకటించారు.

"డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక మరణవార్త నాకు నిద్రాంతి కలిగించింది. ఆయన గొప్ప రాజనీతిజ్ఞుడు, విద్యావేత్త. సమాజంలోను, దేశంలోను, విదేశాలలోను, అన్ని వర్గాల ప్రజల మన్ననలను అందుకొన్న మహామనిషి.

"ఆయన అజాతశత్రువు. ఇది విషంగా తీరని నష్టం."

తిమ్మా రెడ్డి

రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మరణానికి తన ప్రగాఢ సంతాపాన్ని వ్యక్తంచేస్తూ రాష్ట్ర వ్యవహారమంత్రి శ్రీ పి. తిమ్మా రెడ్డి, రాష్ట్రపతి కుటుంబానికి ఒక సందేశం వంపారు.

డాక్టర్ హుస్సేన్ బాహుళిక విశాలసామ్రాజ్య దేవ సహచరుడని, హిందూ ముస్లిం సమైక్యతకు రాష్ట్రపతి ఒక చిహ్నంగా ఉన్నారని శ్రీ తిమ్మారెడ్డి అన్నారు. దేశం అలాంటి ఒక గొప్ప నాయకుని కోల్పోయిందని, ముఖ్యంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజలకు డాక్టర్ హుస్సేన్ పట్ల విశేష గౌరవాభిమానాలు కలవని ఆయన పేర్కొన్నారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్

వి. సత్యనారాయణ

మహాత్మా గాంధీని అనువరించి, ఆయన ఆశయాంశాపర్యావేదిక కృషిచేసిన జాకీర్ హుస్సేన్ నిర్యాణం దేశానికి తీరనికోటు తెచ్చిపెట్టినదని ఎక్కయిత మంత్రి శ్రీ వి. సత్యనారాయణ పేర్కొన్నారు.

బి. వి. గురుమూర్తి

డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ గొప్ప జాతీయ ముని అని, ఆయన దేశానికి ఉత్తమమైన సేవ చేశారని, ఆయన లోటును భరించేయడం కష్టమని రాష్ట్ర పారిశ్రామికశాఖ మంత్రి శ్రీ బి. వి. గురుమూర్తి చెప్పారు.

పి. రంగారెడ్డి

ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనమండలి అధ్యక్షుడు శ్రీ పి. రంగారెడ్డి తన సంతాప సందేశంలో, దేశం ఒక ప్రముఖ విద్యావేత్తను, గొప్ప దేశ భక్తుని కోల్పోయిందని అన్నారు. ఈ మహా వ్యక్తి మృతివలన జాతికి తీరని నష్టం వాటిల్లినదని అన్నారు.

కాకాని

ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు శ్రీ కాకాని వెంకటరత్నం రాష్ట్రపతి మృతికి సంతాపం తెలియజేస్తూ రాష్ట్రపతి కుటుంబానికి సంతాప సందేశం వంపారు.

శ్రీ జాకీర్ హుస్సేన్ గొప్ప విద్యావేత్త, దేశ నాయకులగా హిందూముస్లిం సమైక్యతకు చిహ్నమని, ఆయన చేసే లోటు తీర్చలేనిదని తమ సంతాప సందేశంలో అన్నారు.

జి. లచ్చన్న

రాష్ట్ర స్వతంత్రపార్టీ అధ్యక్షుడు శ్రీ గౌతు లచ్చన్న ఈ దిగువ సంతాప సందేశం వంపారు.

"రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఆకస్మిక నిర్యాణానికి సంబంధించిన విషాద వార్త విని దిగ్భ్రాంతి చెందాను. డాక్టర్ హుస్సేన్ వంటి రాజ్యాంగవేత్తను కోల్పోయినందుకు భారతదేశ ప్రజలు మాత్రమే కాకుండా ప్రజాస్వామ్య దేశాల ప్రజలందరూ దురదృష్టవంతులయ్యారు. జాతి, కుల, మతాలతో సంబంధంలేకుండా సామాన్యమైనవని నీతి గతులు మెరుగుపరచడానికి ఆయన తమ జీవితం అంతేతం చేశారు. కేంద్ర ప్రభుత్వం యింటా, బయటా అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్న సమయంలో ఆయన ప్రజాస్వామ్య పరిరక్షణకు పాటుపడ్డారు. విద్యారంగంలో ఆయన ఉన రించిన సేవలు ప్రత్యేకించి పేర్కొనవలసివి."

కంగానూ, అధ్యాత్మికంగానూ ఎంతో పవిత్రమైనదని గుర్తించాలి. నిజమైన ఇహము మతానుభవ రీతి వ్యవహరించాలి. స్వార్థానికి, ద్వేషానికి, రాజకీయ సాంఘికవిడదలకూ మూలకందమైనట్లయ్యాన్ని విడనాడాలి. సౌహార్దాన్ని విశ్వాసాన్ని, పెంపొందించుకోవాలి. విస్ఫోర్తనీయక చెప్పాలి. పరమార్థ దృక్పథం అలవరచుకోవాలి. ఈ దౌర్జన్యతను తోటి మనస్థితి పొందు నదా గురిస్తూవుండాలి. ఎట్టి అనుమానాలకూ తావు ఇవ్వరాదు. అధిక సంఖ్యాకుల సమ్మతాలను విశ్వాసాలను గౌరవిస్తూ ఉమ్మడి ప్రయోజన సాధనకు కృషిచేయాలి. ప్రకటితాదర్శాల సామ్యంపైనే కాక సర్వ ప్రజల భావ సమైక్యతపై కూడా జాతి శక్తి సంపత్తులు ఆధారపడి ఉంటాయి. మనం ఎక్కడా తప్పుబడుగు చెప్పుకుండా మన విధులను మనం నిర్వహించడం అలవాటు చేసుకోవాలి. మన నాయకుల పట్ల పూర్తి భక్తివిశ్వాసాలు ప్రకటించి వారిని అనుసరించ వలసిన సమయం ఇది. ఈ సమయంలో మన నాయకులు తమ విద్యుక్త దర్శాలను స్వేచ్ఛగా, కీర్తిగా విధ్వంసించడానికి మనం అవ

సోదాది. దానిని సాధించిన మనలోనే ఏదోలోపం వున్నట్లుంది. మనలో చాల మంది స్వార్థపరులూ, దురాశపరులూ అయిపోయారు. వారేగాని విమర్శల్యమైన జీవితాన్ని గడిపివుంటే వుంటే అప్పుడు వారు యితరులను పరిశుద్ధమైన, తపస్సుపట్టడానికి పీట లేచి నవ్వమైన జీవితాన్ని గడవమని అడగడంలో అర్హంవుంది. అలా కానప్పుడు కేవలం మాటలు మాత్రమే చెప్పడం, కిరీయా శూన్యకర్మం అనిపించుకుంటుంది. నిజానికి కేవలం మాటలతో మాటలు కట్టలేం. వటి పలుకులతో పనిజరగడం కల. నెలాళ్ళు ముచేసి ఓగండి ప్రసంగించు అన్నది సరైన పద్ధతి. బళ్ళకొడి, బమ్మలకొడి మాటల్ని పోగులు పెట్టడంకన్న బొన్నంక పనిచేసి చూపడం మంచిది. మన నోటినుంచి వచ్చే ప్రతి మాటా మన భుజాలమీద బరువుగా తయారవుతుంది. ఆ బరువును మనం మోయడానికి సిద్ధంగా వుండాలి. దానిని సాధించి మరీ చూపించాలి. లేక పోతే ఆ బరువే తలకుమోపితే మనల్ని అణగదొక్కేస్తుంది. ఈ మాటలన్నీ నేను ఎందుకు చెప్తున్నానంటే నేను ఎన్నో సమా

డా. బాబీ ముప్పిక్ 1965లో కామం కళాకారుల జనసభలో భాగంగా

మైసూరు జనసభలో వై.కె.ఎస్. సుబ్బారావు అంకితం చేస్తున్నప్పటి చిత్రాలు

కాళం కల్పించాలి. లక్ష్య సాధనకై సర్వప్రజలు జీవితాలనే అంకితం చేసుకోవలసిన తరుణం ఇది. మన జాతీయ తాలూకు స్వామి పదక విలువలకూ, సిద్ధాంతాలకూ భంగం కలిగే ప్రమాదం ఏర్పడింది. ఈ ప్రమాదాన్ని మనం ఎంతటి త్యాగాలకైనా సిద్ధపడి ఎదుర్కోవలసి ఉన్నది. దేశంలో సర్వ ప్రజలు పరస్పర సామభూతి, సహకారం, సామరస్యం ప్రకటించి దేశానికి అత్యుత్తమంగా సేవ చేయడానికి పోరాడటం కల్పించాలి. మన సిద్ధాంతాలనూ, మాతృదేశ స్వాతంత్ర్యాన్ని సంగరించుకొనేందుకు మనం అంతా దృఢసంకల్పంతో కృషిచేయడానికి సన్నద్ధులవాలి.

నైతిక చైతన్యం

జీవితాన్ని తీర్చుకోవడం మంచిదేకాని కడుపుబ్బ తినడం మాత్రం మంచిదేకాదు. ఎన్నో త్యాగాల్ని చేసి స్వాతంత్ర్యాన్ని సంపాదించుకున్నాం మనం. అయితే స్వాతంత్ర్యం గురించి

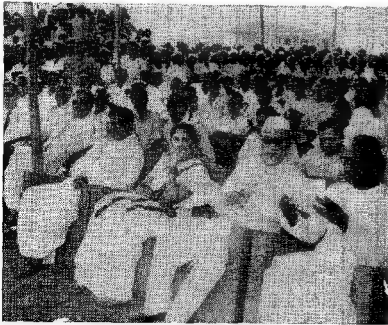
వేరాలకు హాజరయ్యాను. అక్కడ వేదికమీద బలగుర్తి చెప్పిన మాటలన్నీ టీటీలో మూటలు అయిపోయాయి. పెద్ద పెద్ద మాటలతో ప్రకటనలుచేసి, తీర్మానాలుచేసి, తీరా ఆచరణలోకి వచ్చేసరికి నాటిని చి తరుణితో సాధించే ఓపికలేక ప్రసంగాలు ప్రసంగాలుగానే మిగిలి పోతున్నాయి. అందువల యితరులను నవ్వమైన, విజాయితితో కూడిన జీవితాన్ని గడవమని, ఉన్నత నైతిక ప్రమాణాలను పోషించమని అడిగేవారు ముందుగా ఆశ్వాస లోకవం చేసుకొని తమలోని లోపాలను సరిదిద్దుకోవడం అవసరం.

ఒక కొత్త సాంఘిక దృక్పథం

ప్రతిమంది పరిశుద్ధమైన జీవితాన్ని గడపాలనే కోరుతుంటాడు. అది మానవ ప్రవృత్తి. అయితే ప్రజలు చూసి, అనుసరించడానికి ఎట్టమొదట కళ్ళకు కనబడుతూ ఉపాధారణ అంటూ

ఒకటి ఉన్నప్పుడే ఆ పర్వతాన్ని కార్యరూపం దరిస్తుంది. అందుకే మాటల్ని పరిచయం కార్యరూపంలో కళ్ళకు కనిపించజేసే ఉదాహరణలు ఉంటాయి. లేకపోతే నీకులు ఎన్ని వరించినా వాటి వల్ల ఎక్కువ పరియోజనం సిద్ధించదు. తప్పుడు మనల్ని పూజలు సహించలేని ఒక కొర్ర వాతావరణాన్ని సృష్టించడానికి మనం పయిల్చుకుంటాం. అదేనీతివలన వారు తమ జీవితంలో ఎంతటి విజయాన్ని సాధించినప్పటికీ సమాజంలో ఏ విదమైన గౌరవాన్ని పొందలేని విధంగా ఒక కొర్ర త సాంఘిక దృక్పథాన్ని మనం అలవడకుంటే. ఈ మార్గంలో మనం విజయాన్ని సాధించాలంటే అందుకు ఎన్నో సంవత్సరాలపాటు ఎంతో కృషి కావసాగింద వలసిన అవసరం ఉంది.

భారతదేశాన్ని సత్యవంకమైన దేశంగా, భారత పౌర అను సత్యసంధులుగా కీర్తి పశ్చింపుకు అలలించే యోలుంటే మనలో చిత్తశుద్ధి, నిజాయితీ, ఉత్సాహము, పరస్పర సహ-

కావలి కళా గ్రాంథశాలలో భారతీయ డా. భాగీరథి సుమిర్

కారము ఉంటాయి. ఒక కొర్ర త కత్తిని, ఒక విదమైన క్యాగ శీలనను, నిస్వార్థతను మనలో పరిశీలించుకోవాలి, ఆనాడే మనం పరిస్థితులకు ఎదుర్కొండి తీరిగా నిలబడగలం.

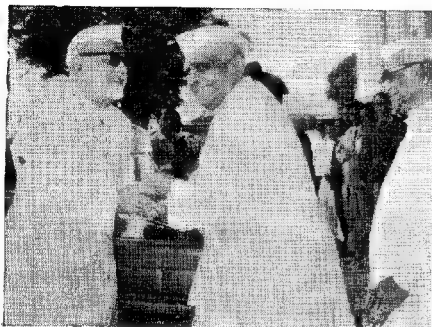
మానవాళిలో నైతిక చైతన్యం దృఢతరమయ్యే కొద్ది, సత్యం, న్యాయం, లోకంలో పటిష్ఠమైన పుణాదులు చేసుకుంటాయి. అధికారం చూడాలంటే ప్రజలలో నైతిక చైతన్యం వర్ధిల్లేటట్లు చేయలేం. నైతిక చట్టానికి బద్ధులుగా స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలతో వ్యవహరించేటట్లు మనం ప్రజలలో అసక్తిని కలిగించాలి. యిది చూడేందుకు అతి సర్వసాధారణమైన విషయంగా కనిపిస్తుంది. అవరణకు ప్రారంభించినపుడు అది ఎంత కష్టతరమైన విషయమనేది మనకు బోధపడుతుంది. ఇతరులలో నైతికదృష్టి పట్టి విశ్వా-

సాన్ని పెంపొందించడం వలననే వ్యక్తి తన లక్ష్య సాధనకు అధికారం ఉపయోగించే విధానానికి ఎందుకూ తాను స్వస్థి చెప్పాలి. కష్టపడి, ఇతరుల వద్ద సహనభావం వహించే పద్ధతిని తరచూ అనుసరించి అవలించాలి. దీని కంటే ఓర్పు, ధీర్ఘ వరీకలనశక్తి, పరీశ్రమ అవసరం. సత్య మార్గంలో పూజలకు నాయకత్వం వహించడం చీన పశ్చి వ్యక్తి కీర్తివాదాన్ని వెనక్కు నెట్టాలి. నిరంతరం అత్యుపరీక్ష చేసుకుంటూ నాయకుడు అనుచరుల అందరిమీట కాంచించినవమ్మట తనమేలు మానుకోవాలి. సిద్ధాంతాల కనుగుణమైన అవరణ అవసరమని మనమంతా అంగీకరిసాం. ఈ రెండింటి మధ్య స్వచ్ఛమైన సమన్వయాన్ని అదర్శప్రాయంగా సాధించగలిగేందుకు ఎంతమందిలో అందులకు అవసరమైన నిజాయితీభావం మనకు గోచరిస్తుంది? ఈ సమన్వయాన్ని సంపూర్ణంగా సాధించేందుకు గాంధీగారు కృషిచేశారు. ఆయన దెసదెస జీవితవిధానాన్ని, వేషభాషలను, ఆహారపానీయాల నియమాలు అన్నిటికంటే ముఖ్యమైన, తోటి కార్యకర్తలవట్ట ఆయన అనుసరించే విధానం గురించి మనం తిలకుకోవాలి. ఈ విషయాలనే మనం సాధారణంగా విస్మరిస్తుంటాము. మన చేతులు కట్టివేసే ఈ విధానలను మనం అనుసరించడం మనము. అదే బలహీనత. నిజాయితీ పృథులు మాటలతో సంక్రమించెదరు.

నిర్వాణాత్మక కార్యక్రమం

గాంధీజీ తాను సూచించిన నిర్వాణ కార్యక్రమంలో నిమగ్నులై పోయేందుకు సర్వదా కృషి చేసారు. నిర్వాణ కార్యక్రమంలో ముఖ్యమైన రెండు అంశాలు ఒకటి-ఎన్నుకొనే పని, రెండవది, దానిని విర్యహించేందుకు సామర్థ్యం కల కార్యకర్త. తను విశ్వసించిన దాన్ని అవలించేందుకు గాంధీజీ తన పయోజనం జీవితంలో గడిపిన పశ్చి విముషము, అనుసరించిన పశ్చి మార్గమూ అదర్శప్రాయంగా ఓరిచిపోయాయి. తాను నిజాయితీగా ఉంటే ఇతరులలో ఆ గుణాన్ని పోల్కొప్పించేందుకు చిలువించి ఆయన భావన, నా కార్యవిర్యహాని విషయంలో నేను చూపే ట్టి శ్రద్ధలలో గాంధీ తత్వం పశ్చిపలిస్తుంది. ఆ తత్వం నా మూడే అనేకమందిని పశ్చివాచించేసి పుండవచ్చు. గాంధీజీ నిర్వాణాత్మక కార్యక్రమం పరిత్యాగమేనని, ఆయన సమాజ నిర్వాణ విధానం అన్న కాలాల్లోనూ పారాస్థ్యతను కలిగివుంటుంది.

ఈ నాడు ఈ విషయాలే మనం గుర్తించుకోవాలి. స్వేచ్ఛా యుత పశ్చివాచికంగా పశ్చివాచిని నడిపే అధికారం కలిగిన మనలో, నాయకత్వం అనేది అధికారం మీద అధారపడకుండా, నిజాయితీ గుణాన్ని మూలాధారం చేసుకొని, నిర్వాణ కార్యక్రమం సాగిస్తూ తరతరాలు ఈ సదాశయ జ్యోతిని వి మోసికొనిపోగల ఉత్తమ సమాజాన్ని సృష్టించ కలిగిడిగా ఉంటాయి, అదే నిజమైన నాయకత్వం, సర్వదా వాంఛియమైన నాయకత్వం.

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ గత ఏడాది జూలై నెలలో హైదరాబాదులోని పాల్ గార్డెన్ మ్యూజియం మాతవ శ్రవణాలకు ప్రారంభోత్సవం చేసేటప్పుడు చిత్రాలు

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ జీవితంలో మలుపు

విద్యా బోధనే రా. జాకిర్ హుస్సేన్ కు హృదయహరకరమైన వృత్తి. రాజకీయంలో ఉబ్బలమైన తారలాగ భావించడం చేత గాకకాదు. విద్య అనేది జాతీయ జీవితంలో అత్యంత ప్రాముఖ్యం గల ప్రాథమిక అంశంగా ఆయన భావించడంచేతనే అది ఆయనకు అత్యంత హృదయగతమైంది. ఒక దేశంలోని విద్యా ప్రమాణాన్ని బట్టి అక్కడి ప్రజలస్థాయి అధారపడి వుంటుంది. ఈ రెండూ విడి దీయరాని విషయాలు అని రా. జాకిర్ హుస్సేన్ అంటారు.

ఈ దేశంలో విద్య పూర్తిగా పశ్చాత్తవ్యమైన అధారపడి వుండడం దురదృష్టకరం. ఇక్కడ విద్య రాజకీయాల పరిణామంలో పడి తలమునకలు వేస్తున్నదే తప్ప జాతీయ ప్రయోజనాన్ని కాపాడడంలేదు.

స్వాతంత్యోద్యమకాలంలో పరిస్థితి యిలాలేదు. ఆనాడు ప్రజలుచూసిన విస్ఫోర్మ సేవ, సమిష్టికృషి, కష్టపడి పనిచేయడంవంటి గుణాలను స్వేచ్ఛాధారతాపని తీర్చిదిద్దడంలో చూపించలేక పోతున్నారు. ఆరోజుల్లో జరిగిన కృషికి నాటి 'జాతీయ విద్యావిధానమే' ఒక తార్కాణం. జమీయూమియీరు సంస్థే యీవిషయంలో ఒక పరిశ్రమ నిదర్శనం. "నూరాని" చెప్పినట్లు జామీయా మియీ చరిత్రే రా. జాకిర్ హుస్సేన్ చరిత్ర.

అతిఅజుకువగా ఒడిగిడిగివున్న చిన్నగురుకులోంచే అత్యంత శ్రమమృతకమైన మహా సింధూరవృక్షం ఎదుగుతుంది. మానవ జీవితంలోనూ యితే. మనిషి అంతరాంతరాల్లో మెరిసిన ఒక చిన్న మెరుపు ఒక్కొక్కప్పుడు అతనిచేత గొప్పగొప్ప కార్యాచరణ చేయిస్తుంది. ఆమెరుపు మెరిసి వరకు ఆ వ్యక్తి అనామకంగా, అప్రయోజకముగానే వుండిపోతాడు. రా. జాకిర్ హుస్సేన్ జీవితంలోనూ యితే జరిగింది.

"నా జీవితంలో నాకు తెలిసిన చేసిన తొలినిరయం ఆ బహుళ అదే నేను తీసుకున్న ఏకైక నిరయం కావచ్చు. మిగిలిన జీవితమంతా దానిలోనే కొడుకుపోయింది." అన్నాడు జా. హుస్సేన్ తన నిరయన్ని గురించి ఒకసారి ప్రస్తావిస్తూ. ఆయన తీసుకునే నాటికి ఆయన అలిషెడల్ అప్పడప్పుడే పనిలోని యువ విద్యార్థి అధ్యాపకుడు. ఆ నిరయంతో ఆంధ్రప్రదేశ్ పశ్చిమ కెడ్జి 1920లో మహాత్మా గాంధీజీ పాఠశాలను సహకారవిధానంపై నిర్మించడం ద్వారా. జాతీయస్థాయి తొలి పరిణామంలోనూ, పోరాటానికి దర్శనం ఆ ఉద్యమమే

■ అలిషెడల్ నిరయమే భారతదేశ మూడవ రాష్ట్రమగుపొందింది. ఆ తొలినిరయమే, ఆ తొలిమెరుపే గనుక పోతే జాకిర్ హుస్సేన్ కూడ అనాటి చాలామంది విద్యావేతన అవకాశాలను పొందిన వ్యక్తులలో ఒకరు. మరోవైపు తొలి నిరయమే పడి వుండేవారే. అనిరయంవల్లే యువజాకిర్ జాతీయ స్వేచ్ఛకు, జాతీయ విద్యావిధానానికి అంకితమైన ప్రయోజనాత్మక కార్యకర్త. అలాగనా పురస్కరించబడిన చేపల్లే అవకాశవచ్చింది.

ఆయన గుణగణాలకు సంబంధించిన ఎన్నో ఉదాహరణలు నూరాని పేర్కొన్నారు. రాంగ్రెసు, ముస్లిం లీగ్ ల మధ్య గొడవలకి కొందరు జమీయూమియీరు లాగదానికి చేసిన తీవ్ర ప్రయత్నాలు విజయవంతంగా అదుకోవడం, ముస్లిం గురూడ మొదలైన మధ్యంతర పరిస్థితుల్లో చేరడానికి తీరస్కరించడం, అలిషెడల్ విశ్వవిద్యాలయ పాలకవరం ఏకగ్రీవంగా తీర్మానంచేసి రక కోరికనే ఆ విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షదరవిని ఆమోదించాడని యింకొకటి విషయాలన్నీటిలో కీర్తి నూర జాకిర్ హుస్సేన్ గురించి రాస్తూ పేర్కొన్నారు.

—జయప్రకాశ్ నారాయణ్

స్వర్గీయ డా. జాకిర్ హుస్సేన్ కు పత్రికల నివాళులు

ఆంధ్ర ప్రభ

డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ కాలదర్శం చెందడంతో ఆధునిక భారతదేశ చరిత్రలో ఒక మహోజ్వల అధ్యాయం సమాప్తమైంది. గాంధీ మహాత్ముని అవతరణతో ప్రారంభమై సర్వోపరిభ్రాతృ పతేర్, జామి రాజేంద్రప్రసాద్, పండితజవహర్లాల్ నెహ్రూ అవతరణ, డాక్టర్ అన్నాజీ, మౌలానా అజాద్ ప్రభృతి మహా నాయకుల త్యాగములతో ప్రకాశించిన ఈ అధ్యాయం అతిథు గాండేయుడు డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ అధ్యాయంతో ముగింపు కు రుచుడం దైవవిధ్యయంగా కన్పిస్తుంది.

డాక్టర్ హుస్సేన్; మౌలానా అజాద్, పండితజవహర్లాల్ వలె రాజకీయ నాయకులు కాదు. అన్ని కాలగ్రెను పోరాటాలలో వీరందరివలె గాంధీజీ వెంట నడిచినవారు కాకపోయినా వీరందరి కంటే డాక్టర్ హుస్సేన్ మహాత్మునికి అత్యంత నమ్మిపాతుడుగా వున్నారు. తత్వశాస్త్రవేత్త అయిన డాక్టర్ రాధాకృష్ణన్ ప్రముఖ రాజకీయవేత్తగా భారత రాష్ట్రపతి పీఠం మరియు ప్రకాశించినట్లే. ప్రముఖ విద్యావేత్తగా ప్రసిద్ధి చెందిన డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ రాష్ట్రపతి పీఠం నుంచి గాంధీ తత్వమును ప్రోత్సహించి, భారతదేశ రాజకీయ రాజ్యాంగ వ్యవస్థకు ప్రతినిధింగా విరాజిల్లినారు.

సవభారత నిర్మాణానికి పునాది రాయగా వున్న ప్రాతిపదిక విద్యా విధానాన్ని రూపొందించడంలో, ఆ విధానాన్ని అమలు చేయడానికి కార్యక్రమాన్ని సిద్ధపరచడంలో గాంధీజీ హాస్తిగా డాక్టర్ హుస్సేన్ వై అదారపడినారు. గాంధీజీ 'అవధికార మంత్రివరంలో' వీరు విద్యా మంత్రిగా ఎంతో సమర్థతతో వ్యవహరించారు. దీనిలోని జయంతి విద్యా పీఠం డాక్టర్ హుస్సేన్ విద్యాభివృద్ధికి నిర్వహణ సామర్థ్యానికి కొత్త ప్రయత్న చిహ్నం.

ఆయన నిరాదంబరత, సహనశీలం, శాంతిస్వభావం, దేశభిమానం, జాతీయత యువతరం వారికి అదర్శప్రాయం. వివిధ నిర్వహణలో, బాధ్యతలను నిర్వహించడంలో, నిర్దోషాలకు బద్ధులై పుండటంలో వారు ముందు యుగాలవారికి మార్గదర్శకులు వారు.

ప్రముఖ విద్యావేత్తను, పరిణామతులైన రాజకీయ పౌరంగతుని, ప్రజాస్వామిక దేశాలకు అదర్శప్రాయమైన రాజ్యాధిపతిని భారతజాతి కోల్పోయింది. వారి అడుగు జాడలు జీవితార్థాదు ఈకరానికి కర్తవ్యాన్ని విసరిస్తూ కర్ణాటక మానవాళి శాంతి సాధనకు తోడ్పడుతున్నాడు.

ఆంధ్ర పత్రిక

భారతదేశం స్వరావులలో, ఉన్నత సాయి జీజానువులలో డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ఒకరు. రాజకీయ వేత్తగా, సరిపాఠకుడుగా కూడా ఆయన పేరు గడించుకున్నారు. అయితే ఆయన ప్రఖ్యాతి అంతా విద్యావేత్త కావడం మీదనే ఉంది.

మహాత్మాగాంధీ భారతదేశానికి ఒక కొత్త విద్యావిధానాన్ని సమకూర్చుటకు కొన్నవస్తుడు, డా. జాకిర్ హుస్సేన్ దానిని సమకూర్చారు. థేసిక్ విద్యా విధానం పేర అది ప్రఖ్యాతి పహించడమేగాక, డా. హుస్సేన్ కు గూడా ప్రఖ్యాతి తెచ్చి పెట్టింది.

దేశంలో అతి ప్రధామలైన గాంధీ వాదులలో డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ప్రథమ క్రేజ్ లోని వారు. 1922 లో బెంగళు వెళ్లి ఉన్నత విద్య నభ్యసింపి తిరిగి వచ్చిన అనంతరం నుంచి 1948 దాకా ఆ థేసిక్ విద్యా విధానాన్ని అమలు పరచడంలోనే నిమగ్నులై ఉన్నారు. 1948 లో అలిపర్ విశ్వవిద్యాలయం వెళ్లి ఛాన్సలర్ అయినారు. 1957 లో థిహార్ గవర్నర్ పదవిని చేరినారు. 1962లో ఉపరాష్ట్రపతి అయినారు. 1967లో రాష్ట్రపతి అయినారు.

ఇన్ని పదవులు నిర్వహించినా ఆయన ఆ పదవుల యందు మమకారాలేవి నిరాదంబరతను ప్రదర్శించారు. గొప్పనానె గూడా, ■ గొప్పతనం వెళ్లి కనిపించనియ నంతటి నిండుగా ఆయన తను జీవితాన్ని చక్కదిద్దుకున్నారు. పండిన ఆచురవంతో దేశాన్ని దిద్దారు.

డా. జాకిర్ హుస్సేన్ ఎంత విరాదంబరుడో అంత విజయశీలమైనాడు. ఎంతటి విజయశీలరుడో అంతటి మేధావి. శ్రీరాజాజీ అన్నట్లు ఆయన ఉత్తమ పాదుడు. అరీ సోదరుల కాలంలో రాజకీయాలలో ప్రవేశించి, మహాత్మాగాంధీ సహచరుడై, స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో నరిగి దేశానికి నిరాదంబరమైన సేవజేసి, ఆ నిరాదంబరతతోనే గొప్పతనాన్ని సాధించి తమ ■ గొప్ప తనంలో కన్ను మూశారు.

ఆంధ్ర జనత

ప్రముఖ గాండేయవాది, జాతీయ విద్యావేత్త, మానవతావాది, అజాత శత్రువు, రాజుని అయిన డాక్టర్ జాకిర్ హుస్సేన్ మృతి భారతదేశానికి తీరనినోట.

1897 ఏప్రిల్ 1లో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజధాని నగరంలో జన్మించిన దాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ భారత దేశంలో ఈ ఉన్నత పదవిని వ్యయంపై ద్వారా సాధించారు. ఇతాం సంస్కృతిని, భారత దేశంలో మత సామరస్య సంస్కృతిని తనలో జీర్ణం చేసుకున్న దాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ మన దేశంలో పెక్కుంటే వ్యవస్థకు ఒక మహోన్నత ఆదర్శంగా నిలిచారు. మతంపై పూర్తి విశ్వాసం ఉన్నట్లుగానే ఆయనలో భారతజాతీయత తల్లిదండ్రుల మాదిరి సూరు పాటు మా రీతివెలిచింది. అందువల్లనే ఆయన రాష్ట్ర పరి పదవికి ఎన్నికయినప్పుడు భారత దేశంలోనేకాక ప్రపంచంలో మలు దేశాలు హర్షం వ్యక్తం చేశాయి.

గాంధీజీ ప్రారంభించిన స్వాతంత్ర్యోద్యమంపట్ల అప్పటి కాలంలో యువతరంపలెనే ఆయనకూడా ఆకర్షితులయ్యారు. గాంధీజీ అనుచరుడుగా మారారు. నిర్మాణాత్మకమైన విధానంతో వ్యవహరించడం దాక్టర్ హుస్సేన్ కు పుట్టకతో పుట్టిన విద్యగా అభివృద్ధి. అందువల్లనే ఆయన స్వాతంత్ర్యోద్యమంలోకూడ నిర్మాణాత్మకమైన విధానంలోనే పాల్గొన్నారు. “జాతీయవాదం పెంపొందించడానికి ‘జాతీయ విద్య’ అవసరమని విశ్వసించి, అందుకోసం నిర్విరామంగా కృషిచేశారు ఈ కృషి చిహ్నంగా జామియామిలియాలో ఇస్లామియా అనే జాతీయ ముస్లిం విశ్వవిద్యాలయం ఏర్పడింది.

విద్యారంగంలో ఆయన చేసిన కృషిని గాంధీజీ గుర్తించారు. 1937లో బేసే విద్యపై కాను విద్యుత్తు చేసిన జాతీయ సంఘానికి దాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ను అధ్యక్షుడుగా నియమించారు.

పరిపాలనా రంగంలోకూడ ఆయన విశేషమైన ప్రతిభా విశేషాలను ప్రదర్శించారు. ఖీసర్ గవర్నర్ గా, ఆ తరువాత భారత ఉపరాష్ట్రపతిగా, రాజ్యసభ అధ్యక్షుడుగా ఆయన అన్ని పక్షాల ప్రతినిధుల గౌరవాభిమానాలను పొందారు. ఈ ఆదరాభిమానాలే ఆయన రాష్ట్రపతి పదవిని అధిష్టించడానికి ఎంతగానో తోడ్పడ్డాయి. రాష్ట్రపతి పదవికి పరిపాలనారంగంలో అనుభవ శాఖి అయిన దాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ఎన్నిక కావడంపై మలుపురు హదామోదాలను వ్యక్తం చేశారు. రాజకీయాలలో ఉంటూనే ముందుగా వ్యవహరిస్తూ ‘రాజు’ గా ఆయన పేరు పొందారు. అందరిపట్ల సమానదృష్టితోనే నిష్పాక్షికంగాను వ్యవహరించి అజాత శత్రువుగా పేరుపొందారు. ఇట్టి ‘మహామనిషిని కోల్పోవడం భారత ప్రజలకు దురదృష్టకరం.

ఆంధ్ర జ్యోతి

దాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ పూలను ప్రేమించేవారు, ముఖ్యంగా గులాబీ పూలను ప్రేమించేవారు. పూలు సౌందర్యానికి ప్రతీకలు. సౌందర్యం బాహ్యమైనదే కాదు ; ఆంతరమైనది కూడా. అట్టి సౌందర్యానికి ప్రతీకలుగా ఆయన పూలను ప్రేమించేవారు.

ఆయన సౌందర్యవిహీన ఎంతటిదో నిరాదరణరత నయితం అంతటిది. నిజానికి నిరాదరణరత కూడ నుండరమైనదే కదా ! తొలి రోజుల పేదరికంలోను, మలి రోజుల రాష్ట్రపతి పదవిలోను నిరాదరణరత ఆయన మానవసౌందర్యానికి చిహ్నంగా భావించేది.

తొలి రోజులలో జామియా మిలియా వెస్ దాన్యంగా పనిచేస్తున్నప్పుడు ఆ సంస్థ సమైక్య పడుతున్నదనే భావన దాక్టర్ జాకీర్ హుస్సేన్ తన జీవితమై మూడు పెండల చూపాయల నుంచి యు ధై చూపాయలకు తగ్గించుకున్నారు. అనాటి దేశ భతుల త్యాగ గీతను అటువంటిది.

లయన నిగర్వి, నిరాడంబరుడు, పొందర్యోపాసి, మూర్తి భవించిన సంస్కృతి, దేశభక్తుడు, జీవితంలో అధిపతిగాన్విత దేశ సేవలో, ముఖ్యంగా జాతీయ విద్యారంగంలో వెచ్చించినత్యాగ శీలి. మత విభేదాలకు అతీతమైన భారతజాతీయతను నిండు మన స్ఫుర్యోకాంక్షించి, దానిని శ్రమించిన మహామనిషి, నిర్యాణం చెందిన భారత రాష్ట్రపతిగానేగాక, ఆయుధకు మహా వ్యక్తిగా నేడు రోకం శ్రద్ధాంజలి పుట్టిస్తున్నది.

వికలాంధ్ర

గుంటెజోటు వరితంగా కాళ్ళంతంగా కన్నుమూసిన రాష్ట్రపతి జాకీర్ హుస్సేన్ కు మా జోహారు లభిస్తున్నాము.

1920 మండి నేటి వరకు, గాంధీజీ బోధనల సారాంశాన్ని జీరించుకుని, అందువలనగుణంగా దేశ సేవ చేస్తున్న బహు కొద్ది మంది ప్రముఖుల్లో దాక్టర్ హుస్సేన్ ఒకరు.

ప్రధానంగా వీరి కృషి విద్యారంగానికి కేంద్రీకృతమైంది.

అల్లీపూర్ విశ్వవిద్యాలయంలో విద్యార్థిగా ఉంటూనే, అప్పటి ముస్లిం మత దురభిమాన వాతావరణానికి నిరసనగా, 1920 లో మరొకరితోపాటు జాకీర్ హుస్సేన్, అందులోనుండి విష్కృమించారు. జామియా మిలియా ఇస్లామియా అను జాతీయ ముస్లిం విద్యాసంస్థ నేర్పరిచారు.

వాజుమండి దాకరు హుస్సేన్, అనేక దాద్యరథు నిర్వహించారు. అనేక పదవులు అలంకరించారు. అల్లీపూర్ విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులుగా, ఖీసర్ గవర్నరుగా, ఉపరాష్ట్రపతిగా, చివరకు రాష్ట్రపతిగా భారత దేశ ప్రభుత్వ పీఠాధిపతులు. కానీ ఎన్ని చేసినా, ప్రధానంగా దాక్టర్ హుస్సేన్ విద్యాపత, మండితుడు, మహామనిషి, సహృదయితుడు, హిందూముస్లిం ఐక్యతా ప్రచారానికి యావజ్జీవితం భారపోసిన మహామీయుడు.

దాక్టర్ హుస్సేన్ పెక్కుభాషలలో పండితులు, ప్రముఖ రచయిత. అన్నిటికీ మించి మమహామృతుడు.

1897 లో దాక్టర్ హుస్సేన్, హైదరాబాద్ లో జన్మించారు, 72 ఏండ్ల వయస్సులో కన్నుమూశారు.

1987 మే 9న రాష్ట్రపతి పదవిని స్వీకరించారు. తెండేడ్లు కూడా కాకముందే, హతాత్తుగా మరణించటం ఎంతో విచిత్రకరం.

ఒక గొప్ప దేశభక్తుడి, మండితుడి మనం కోల్పోయాం.

ఆంధ్ర భూమి

డాక్టర్ హుసేన్ ఆకలంక జాతీయవాది. అరబిక్ విశ్వవిద్యాలయంలో ఆరిక శాస్త్రంలో ఎమ్. ఎ. పట్టా పొందుకుని. ఆనంతరం "లా" కోర్సేలో చేరాడు—1920 సంవత్సరమది. గాంధీజీ పిలుపునందుకుని న్యాయవాది విద్యకు వ్యర్థి చెప్పి, జామియా మిలియా అనేజాతీయ విద్యాసంస్థలో ఉపదేశకునిగా చేరాడు.

నాటినుండి గాంధీజీకి అత్యంత నమ్మిపాతులే నాడు. బహుళ రీతులలో సరస్వతం పరిణామితులే నాడు. డాక్టర్ జాకీర్ హుసేన్ ప్రముఖులకి ప్రముఖంగా విద్యావేత. జాతీయవిద్యావిధాన వికాసానికి అంతకమే జీవించాడు. పదవీ రాజకీయాల వీరినీడలకు దూరంగా ఉండేవాడు.

అసాధారణమేరచి కొనున రాజనీతిజ్ఞుడు ఆర్యుడు కున్నాడు. రేపటిపనివెళుడు ముఖ్యం—రేపటితరం. నేలబాదు రాజకీయ నేతకు, దేశభిమానియైన మహామనిషికి—అదే వ్యత్యాసం.

1962లో ఉపరాష్ట్రపతిగా ఎన్నికై నాడు. 1967లో రాష్ట్రపతి భార్యలను స్వీకరించాడు.

కాంతగంధీర మెనవదనం. మృదువైన నాక్కు—మన్నికమైన హృదయం. జాతిక హృదయాలను పేదరికే ఉన్నతసంస్కారం.

భారత రాజ్యాధిపతిగా విదేశాంలో పర్యటించి మనదేశ ప్రతిష్ఠను ఇనుమడించేశాడు.

దేశం నేడు సంక్లిష్టమైన సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్నది ఉపదేశకులకు ఉపదేశకు లాయన. ఇటువంటి సమయంలో డాక్టర్ హుసేన్ వంటి మహిళాత్ముని హతాత్తుగా కోల్పోవడం మన దుర్వృద్ధి.

స్మృతి (వీక్షి)

"మరొక భారతరత్నం రాలి పోయింది." డాక్టర్ జాకీర్ హుసేన్ రాష్ట్రపతిగా కాక—మరొక అంతస్తులో వుండి కన్ను మూసినా భారతదేశం యిదే మాటలనుకుని వేందేది. అంతటి విశేష వ్యక్తిత్వంగల మనిషి ఆయన.

విద్యావేత్తగా విశ్వఖ్యాతి గాంచిన రాధాకృష్ణుడు రాష్ట్ర పతకాగానే ఆయన రాజ్యసభ అధ్యక్షునిగా, ఉపరాష్ట్రపతిగా పరిపం బాడు. నాటినుండి యానద్వారత దృష్టిని ఆకర్షిస్తూ మిగులుకుండ నంది పెడకుని పిగా, భారతజాతికి గల సర్వమత, భాషాసంస్కృతికి ప్రతీక చిహ్నంగా గౌరవించబడ్డాడు.

వాహిని

భారత రాష్ట్రపతి డాక్టర్ జాకీర్ హుసేన్ ఆకస్మికంగా మనలను వీడిపోయారు. ఇది ప్రతిభారతీయునికి వ్యధ కలిగిస్తోంది.

మహోజ్వలమైన భారతీయ సంస్కృతి ఒకనాటిది కాదు. ఒక మతానిదికాదు, ఒక వరానిదికాదు. అనేకానేక మైన ఉపనదుల వమ్మలనంగా అవిర్భవించిన మహానదివలె ఎన్నో సంస్కృతుల, ఎన్నో మత వైభవాల, ఎన్నో సంప్రదాయ భిన్నత్వాం వికత్వమే మన మహాభారత సంస్కృతి.

ఈ సముజ్వల సంస్కృతి మత విద్వేషాలకు, నర వ్యత్యాసాలకు, వర్ణ వైషమ్యాలకు అతీతస్థితిలో—యావత్ ప్రపంచ ప్రజల దృష్టిని ఆకర్షించి, అలోచింపజేసి చెల్లెట్టా పురిచించింది.

ఈ మహారథ చలన్వాసి, పురోగమవాసి! ఆంధ్రుల చేయూతవిస్తున్నాడు, ఎవరికివారు ఏ మతసలమవి చెప్పకుండా 'ఆంధరం భారతీయులం!' అని ఒకే వాతవి వ్యధించిస్తున్నాడు.

ఇట్టి మహోజ్వల సంస్కృతికి పతాక చిహ్నమే ఒక అల్పసంఖ్యక వరీయుడు—అఖిలభారత రాష్ట్రపతిగా అధిష్టించిన డా॥ జాకీర్ హుసేన్.

రాష్ట్రపతి పదవిలోవుండి రాజలాంఛనాలతో అంతిమ యాత్రను కొనసాగించిన డాక్టర్ జాకీర్ హుసేన్ భారతీయ విద్యారంగోన్నత్యానికి పాటుబడ్డ ప్రముఖవ్యక్తిగా ప్రజల హృదయాలలో ఎల్లకాలం—జీవించే వుంటారు.

కృష్ణా పత్రిక

భారత రాష్ట్రపతి డా॥ జాకీర్ హుసేన్ ఈ నెల 14వ తేదీన హతాత్తుగా మరణించారన్న వార్త ఒక్క భారతదేశాన్నే కాక యావత్ప్రపంచవాన్ని విషాద తరంగాలలో ముంచివేసింది. నెహ్రూ, లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి మరణంతర్వాత యంతటి దుఃఖ వార్తను భారతీయులు వినలేదు.

ఆయన సామ్యుడు, సరళవ్యవస్థాపుడు, నిరాదంబుడు, మితభాషి, స్వీయ మత దర్శ విస్తాగరితుడు కూడా. కాని మత దురభిమాన రహితుడు, సమదర్శి—ఈ అన్ని లక్షణములూ ఆయనలో సమ పాళ్లలో మేలింబబడినందువలననే ఆయన అన్ని రాజకీయ పక్షముల, మతస్తుల ప్రేమాభిమానాలను, గౌరవ మన్ననలను మూర గొన్నాడు.

దా॥ జాకీరు హుస్సేన్ విద్యావేత్త. గాంధీజీ పూహించిన డేనిక్ విద్యకు రూపం కల్పించిన మనకు దా॥ జాకీరు హుస్సేనుడే. ఖాన్ అబ్దుల్ గఫార్ ఖాన్, ఖోలానా అబ్దుల్ కలాం అజాద్ వలెనే దా॥ హుస్సేనుకుదా గాంధీ సిద్ధాంతం ప్రభావానికి లోనయి గాండేరు పతాన్ని స్వీకరించారు.

దా॥ జాకీరు హుస్సేను మరణంతో ఒక పరిపాలనాదశాబ్దం గాంధీ సహకార పరంపరలో వివరించాల్సి దేశంలోకి వచ్చింది ఈ రోజు యంతటితో తీరునది కాదు.

జ మి న్ రై తు

పదవిలో వుండగా ఇరువురు పరిరాసులను కోల్పోయింది భారతదేశం; ఇప్పుడు రాష్ట్రపతి కూడా పోగొట్టుకున్నది. బందేళ్లలో ముగ్గురు మహా నాయకులను కలిగించింది మృత్యువు.

భారతదేశం రిపబ్లిక్ అయిన తర్వాత రాష్ట్రపతి స్థానాన్ని ఆలంకరించిస్తు ముగ్గురు ఆ స్థానానికి పూజ్యత చేకూర్చినవారు. ఆ స్థానంతో మహా స్తుతలుగా గౌరవపాత్రులైనవారు కావడం విజంగా మనకు గర్వకారణం.

అనేక మతాలకు, అనేకకులాలకు నెలవైన భారత ఏకత్వానికి మతాతీతమైన భారత రాజ్యాంగ వ్యవస్థకు సమాన హక్కులు గల భారత ప్రజాస్వామ్యానికి దాకర్ జాకీర్ హుస్సేన్ ప్రతీకగా నిల్చారు. వారిది రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకోవడం ద్వారా భారత రాజ్యాంగం సారకమైంది, పునీతమైంది. వారు భారత ప్రజాస్వామిరాష్ట్ర మరంత క్రిందంకం చేశారు.

ఇండియన్ ఎక్స్ ప్రెస్

(ప్రాంక్ మొరేస్)

షేహ్ ఆనర్జురాజ్యంలో రాజులు తత్వవేత్తలైతే, తత్వవేత్తలు రాజులై వుంటారు. దా॥ జాకీర్ హుస్సేనుడు మొదట్లో రాష్ట్రపతి లాగ ఆయన తత్వవేత్తకాదు. కాని ఆయన చేసిన అనేక కట్టా ఆను వాదాలలో షేహ్ రిపబ్లిక్ కూడా ఉండడం. ఒక విశేషం జీవితాన్ని గూర్చి జాకీర్ హుస్సేన్ దృక్పథం తత్వవేత్తల దృక్పథంలాటిది. తృప్తిపరుగైతే రాజకీయ ప్రవాహంనుంచి తప్పుకొని నంతుచితమైన గట్టను చాటుకుని దూరంగా ప్రళంభంగా పెదానంతో కదిలే సరిపంతి ఆయన జీవితం. స్వతహాగా ఆయన చండికుడు. దానికోడు కలిమానుగతమైన శిక్షణకూ అలవడింది. ఏ సమస్య నన్నా పరిష్కరించే పద్ధతిలో యీ విషయం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. గాంధీజీకి, ఆయనకూ చాలా పోలికలున్న విషయం చాలా మందికి తెలియదు. కొన్ని విషయాలలో వారిద్దరి మధ్య తిన్నతల్లంపున్నా. సత్యం, సౌందర్యం - యీ రెండు ప్రధాన విషయాలతోనూ వారిరువురు ఒకరికొకరు అతి సన్నిహితులు, ఈ యిరువురి దృష్టి

లోనూ సత్యం అంశేజాయితీ, సౌందర్యం అంశే నిరాదంబరత, సత్యమే సౌందర్యం, సౌందర్యమే సత్యమని కీట్టు చెప్పిన దానితో యీ యిరువురూ ఏకీభవిస్తారు.

సార్వత్రిక రాజకీయవేత్తలమధ్యకన్నా ఆయన పునకాల మధ్య, గులాబీలమధ్య, చిరార్థంమధ్య అమితానందం పొందుతాడు. తాను భారతీయుడే నందుకూ, ముసల్మాను అయినందుకూ ఆయన గర్విస్తాడు. తన మాతృదేశాధిమావానికి, తన మతానికి, తన సర్వమతసహనానికి ఆయన ఉబ్బొంగిపోతాడు. తన మతాన్ని, ఇతరులమతాన్ని సమానంగా గౌరవిస్తాడు. ఇతరులనుంచి అదే గౌరవాన్ని అగ్రస్తాడు. సర్వమత సహనతకు ఆయన చక్కటి విద్యనం. రాష్ట్రపతి జాకీర్ హుస్సేన్ జీవితంలో అధిపత్యం పాతలాలను, విశ్వవిద్యాలయాల పరిశుద్ధవతావరణంలోనే గడిపింది. 1920లో మహాత్మాగాంధీజీ మీలుపునందుకుని లా చదువును పరిత్యజించి జమియియీయ ఇస్లామియాను ఏర్పాటుచేసి గాంధీజీ, ఆయన అనుచరులు నెలకొల్పిన వివిధ విద్యాపీఠాల మాదిరిలో ముసల్మానులకు జాకీరు విద్యా కేంద్రంగా దానిని దినదిన ప్రసర్థమానంగా చూపించారు.

షేజీ క్షిప్రపరిస్థితిలో రాష్ట్రపతి జాకీర్ హుస్సేన్ మరణం ఏదిధం గాచుననా. అశనిపాతంపండ్లదని అనవచ్చును. విజృంభణ రాజకీయ వేత్తగా ఆయనను ప్రజలు గుర్తుచేసుంటారు. తన ఆశచూకు తన బాధ్యతలకు కట్టుబడి పరిశ్రమించిన వ్యక్తిగా ఆయనను గుర్తుంచుకుంటారు. సమగ్రత, జాతి, దళ మూ కీర్తించిన మానవుడాయన. తన బాధ్యతా నిర్వహణలోనే ఆయన మరణించాడు, ఆయన కోరుకున్నదికూడా అదేకావచ్చు.

ద క్కన్ క్రానికల్

పాదరూపాదులో గత సంవత్సరం అక్టోబరు 5వ తేదీన ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ స్టూడెంట్స్ వాంతు ప్రార్థనలో తృప్తం చేస్తూ "ప్రస్తుతం దేశం ఎదుర్కొంటున్న క్లిష్టపరిస్థితిలో మన జాతీయజీవితంలో వున్నజీవనం రావడం గాత్ర అవసరం" అని అన్నాడు దా॥జాకీర్ హుస్సేన్ అనాటి ఆయనమాటలు ఎంతో అర్థం తో ప్రతిధ్వనించాయి అంతో సమగ్రతతో స్పందించాయి. మేన సాంస్కృతికత విలువలు ఎలా అంకింపబడుతున్నాయో, అందు కాయన హృదయం ఎలా కొట్టుకుంటోందో వినిపించాయి, సువిజిత రాజకీయవేత్త, ప్రముఖవిద్యావేత్త, విప్లవకర్త దేశ భటుడూ, సెన్యూర్ పృథ్వీకు పెట్టి కోటపంటివాడూ ఆయన జాకీర్ హుస్సేన్ భారతదేశం అత్యంత క్లిష్టపరిస్థితిల్ని ఎదుర్కొంటున్న కాలంలో జీవించారు. అన్ని రస్థాననూ, అన్ని సమస్యలనూ నిర్మూలంలో ఎదుర్కొన్నారు. ఆయన జీవన విధానం అత్యంత నిరాదంబరమైనది. ఆయన మాటలో పరుషానికి తావు లేదు; విద్యేషానికి చోటులేదు. ఆయన చేతల్లో ఎక్కడా విప్లవ ఆవేశం కనిపించదు. సమస్యలను పరిష్కరించడంలో గుడి నమ్మకాలకు తావివ్వలేదు విజృంభణ అలోచనాయుతంగా చేపట్టడం ఆయనలో

కనిపిస్తుంది. రుల, మత, పర ప్రయోగం లేకుండా అందరిచేత తన జీవిత కాలంలోనే జాకీర్ హుస్సేన్ గౌరవించబడగలిగారు.

ముందు ముందు ఆయన ఒక గొప్ప పురుషుడు కాగలడని, కీర్తి ప్రతిష్ఠలతో అలంకరించబడిన అనుకోవాల్సిన ఆయన వ్యక్తిత్వంలో ఎలాంటి చిహ్నాలు ఆతని కనిపించలేదు. అయినా సమస్తం మన కీర్తి శిఖరాన్ని ఆయన అతి విద్యారంగా బిక్టోక్కుమై వేలకుతుంటే దేవుడిగలిగారు. గాంధీజీతో పరిచయం ఆయనకు విశిష్టమైన ప్రభావాన్ని కలిగించింది. జాకీర్ హుస్సేన్ గాథ మన గౌరవాభిమానాలు ఏర్పడ్డాయి. ఆయన అడుగుజాడల్లో నడవడం ప్రారంభించారు. జాకీర్ హుస్సేన్ తన హృదయానికి అత్యంత సన్నిహితమైన విద్యారంగానికి తననుతాను అంకితం చేసుకునేవారే. అయితే ఆయన రాజకీయ ప్రపంచానికి దిగక తప్పలేదు. అయినప్పటికీ విద్యారంగాల్లో తన ప్రాతిపదిక విద్యానాలను రూపొందించేయడంలో ఆయన ఒక సరికొత్త మార్గాన్ని అనలంబించారు. తనదైన వ్యక్తిత్వాన్ని చూపించారు. విద్యారంగానికి సేవచేయాలనే గౌరవం వారికి కావాలని జమీయములియాను వ్యవస్థాపించి పరిపాలించారు. ఈ గాథ ఆయన శాశ్వతంగా విశ్రాంతి తీసుకునే స్థలంకాదు జమీయములియాకాదు ఎంతయినా సమంజసంగా ఉంది. జమీయములియాలో జోడిస్తున్న రోజుల్లో కూడా తన విజ్ఞాన కాంక్షను, విద్యారంజనాన్ని పురిచిపోలేదు. ఆ విధంగా ఆయన అందరినీ ఆయన గొప్పతనం నింపిస్తుంది.

డా. జాకీర్ హుస్సేన్ వివరాలకు చదివేవారు. రచనల్లో ఆయనకు మంచి ప్రవేశం ఉంది చక్కటి అభిరుచులు అనేకం ఉన్నాయి. విదేశ ప్రయాణం వల ఆయన దృక్పథం, అభిరుచులు విస్తృతమైనాయి. అనేక విషయాలను అవగాహన చేసుకున్నారు. విద్యా విధానాన్ని సంస్కరించేందుకు అవి ఆయనకు అమితంగా దోహదం కలిగించాయి. భారతీయ సంస్కృతిని పరమానందానికాని అనుగుణంగా అన్వయించేయడం విధంగా విద్యను తీర్చిదిద్దే శ్రేయో విద్యా విధానం ఆయననుంచి మనకు సంక్రమించి అవకాశం ఇందు వలనే మనకు లభించింది. ఈ విధమైన శ్రేయో దృక్పథంమీదే డా. జాకీర్ హుస్సేన్ ఉన్నత విద్యా విధానాన్ని అంకితం చేయగలిగారు.

డా. జాకీర్ హుస్సేన్ మనం ఎంతగానో యుజనపటి పుణ్యం. మత ప్రయోగంలేని విధానానికి, జాతీయ భావానికి పునరింతకులను విద్యారంగాన్ని పటిష్టమైన మార్గాల్లో పుండే పునరుద్ధరణ ఉన్నది. ప్రజలకు వెలుగువచ్చిన మహత్కలకావల్సిందే. జాకీర్ హుస్సేన్, అట్ల మహత్కలకల సంఖ్య తగ్గిమకాగి మన దురదృష్టం.

తైలీ న్యూస్

దేశపు ప్రభుత్వమారుని ప్రాధానికీ ప్రభావతన వ్యక్తులు ఎన్నిక కావడం భారతదేశం అదృష్టం. ఈ వదలి సంబంధించిన ప్రభుత్వమంత్రీ డా. రాజేంద్రప్రసాద్. అతలక దేశ సేవకుడు

గానూ, రాజకీయమూ, విద్యావేతగానూ ఖ్యాతి గాంచారు. ఆయనకు వారసుడుగావచ్చిన డా. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్, తీయ తల్వూప్రాగ్ని. అధ్యాత్మికతనూ మదిచిన విజ్ఞాన, తదనంతరం ఈ వదలిలోనికి వచ్చిన డా. జాకీర్ హుస్సేన్ గొప్ప వండితుడు. విద్యావేత, ఆయన గాంధీజీతో కలిసి పాఠశాలవీక విద్యా విధానమనే సరి క్రొత్త భావాను ప్రతిపాదించారు. డా. జాకీర్ హుస్సేన్ మూర్తీవందిన జాతీయవాది. ఆయన గాంధీజీ న్యాయాధ్యక్షమం ప్రారంభించిన తొలి దశలో అతీమద మనీ విశ్వవిద్యాలయాన్ని వదిలి తమ అభిప్రాయాలను అనుగుణంగా తీర్చిలో జమీయములియాను నెలకొల్పారు. దేశానికి దీర్ఘకాలంపాటు ఆయనచేసిన విస్తారక సేవకు చిహ్నంగా ఈ సంస్థ నిలిచిపోతుంది.

హిందుస్థాన్ టైమ్స్ వీడ్

ఈ రోజు దేశం గాథ సంతాపంలో మునిగివుంది. దేశపు ప్రభుత్వమారుడు విద్యానం చెందడంతో అపూర్వమైన, అమోఘమైన గుణగణాలు కలిగిన ఒక గొప్పవ్యక్తి లేనిపోటు ఏర్పడింది. అతి ఉన్నతమైన రాష్ట్రపతి వదలి ఆయన అమిత హుందాగా నిర్వహించారు. ఆయన వండితుడు, రచయిత, రసజ్ఞుడు, మానవవాది, సాంఘిక కార్యకర్త, పై అంతకుమీద అనంతరమూ ఆయనసంబంధించినప్పటికీ సామాన్యతలో సంబంధం పెట్టుకున్నారు. ప్రజలం గౌరవాభిమానాలతో పాటుగా ప్రేమవాత్సల్యాలను కూడా చూచగలిగారు. డా. జాకీర్ హుస్సేన్ రాష్ట్రపతివదలి సంబంధం చదవ మనలోకి విధానానికి మనవిజ్ఞానమని సర్వేసర్వత్యా హర్షం ప్రతిభారతీయంతో ప్రాగ్నిత్యం వెలిచువ్వండింది. ఆయనవ్యక్తిగానూ, రాష్ట్రపతిగానూ పరిపూర్ణ వసు ప్రజాతి తరపున మాట్లాడారు. ఆయన సంపూర్ణమైన భారతీయమని. సామాన్యజనుల సేవకు అంకితుడయ్యా దాయన

స్టేట్స్ మన్

డా. జాకీర్ హుస్సేన్ హాశాన్తరణం చెందడంతో దేశానికి తీవ్రనష్టం వాటిల్లింది. ఆయన రాష్ట్రపతిగావున్న కొద్ది కాలంలో ఆంధ్రదినాన్ని మించి పాదించారు. ప్రభుత్వానికి విశేష వంతుడైన సలహాదారుగానూ, దేశపు రాజకీయ చైతన్యం రక్షకుడుగానూ, ఆయన నిరూపించుకున్నారు. గత రెండు సంవత్సరాలలో దేశంలో ఏర్పడిన అన్ని రాజకీయ వివాదాలకు ఆయన అతీతుడుగా వ్యవహరించారు.

స్వల్పకాల రాష్ట్రపతికి "విద్య" అత్యంత ప్రీతిపాత్రమైనది. జాతీయవనరాలకు అనుగుణంగా విద్యావిధానాన్ని మలచడానికి ఆయనచేసిన సేవ అనుమానమైనది. ఆయన సదుపాయం వచ్చుడు. అవసరమైనప్పుడు నిర్మాహమాటంగా మూలాదే స్వల్ప వం ఆయనది. ఆయన అధికార వాద్యత, ఎప్పుడుకూడ గులాబీల పెంపకం, బాలబాల్యం సేవ వంటి ఆయన వ్యాపకాలకు ఎంత మాత్రం అడ్డంకులు కాలేదు.

